Ref

Översyn av lagen om pliktexemplar

Ur KB:s samlingar
Digitaliserad år 2014
KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

SOU

Betänkande av
biblioteksexemplarsutredningen

Ref

Översyn av lagen om pliktexemplar

SOU 1989:89

Betänkande av biblioteksexemplarsutredningen

114

Statens offentliga utredningar
1989:89
Utbildningsdepartementet

Översyn av lagen om pliktexemplar

Betänkande av biblioteksexemplarsutredningen
Stockholm 1989

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981-1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 106 47 STOCKHOLM. Best. nr. 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remissexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:
Regeringskansliets förvaltningskontor
SOU-förrådet
103 33 STOCKHOLM
Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8^{10} - 12^{00} (externt och internt)
08/763 10 05 12^{00} - 16^{00} (endast internt)

REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1989

ISBN 91-38-10431-8
ISSN 0375-250X

Till Statsrådet och Chefen för Utbildningsdepartementet

Regeringen bemyndigade vid regeringssammanträde den 28 juli 1988 dåvarande chefen för utbildningsdepartementet statsrådet Bodström att tillkalla en särskild utredare med uppgift att se över bestämmelserna om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar. Departementschefen förordnade samma dag undertecknad att vara utredningsman. Utredningen har antagit benämningen Biblioteksexemplarsutredningen.

Sekreterare åt utredaren har varit förste bibliotekarie Lillemor Lundström, Kungl biblioteket.

Jag har under utredningsarbetet haft överläggningar med företrädare för samtliga de bibliotek som nu mottar pliktleveranser samt ett antal andra av frågan berörda institutioner jämte vissa experter.

Utredningsarbetet är nu slutfört, och jag får härmed överlämna betänkandet Översyn av lagen om pliktexemplar.

Stockholm i september 1989

Lars Tynell
Särskild utredare

Lillemor Lundström
Sekreterare

INNEHÅLL

1 SAMMANFATTNING
1.1 Uppdraget
1.2 Bakgrundsbeskrivning
1.3 Överväganden och förslag

2 FÖRFATTNINGSFÖRSLAG
2.1 Förslag till ändring i lagen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar
2.2 Förslag till ändring i förordningen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar

3 UPPDRAGET

4 TIDIGARE UTREDNINGAR, PROJEKT M M
4.1 Utredningar tillsatta av regeringen
4.2 Övriga utredningar, konferenser m m

5 BAKGRUND
5.1 Nu gällande pliktexemplarslag
5.1.1 Pliktexemplar av skrifter
5.1.2 Pliktexemplar av kombinerat material
5.2 Tillämpningsförordningen
5.2.1 Överlämnande av pliktexemplar
5.2.2 Bevarande och tillhandahållande av pliktexemplar
5.2.3 Övriga föreskrifter
5.3 Tryckta skrifter och därmed jämställt material
5.3.1 Pliktleveransernas omfattning
5.3.2 Printing on Demand
5.3.3 Electronic Printing
5.3.4 Desktop Publishing
5.3.5 Specialisering och internationalisering
5.4 Dokument i mikroform
5.5 Information i elektronisk form
5.5.1 Datadisketter
5.5.2 Optiska media

5.5.3 Databaser
5.5.4 Elektroniska tidskrifter
5.5.5 Videotex
5.5.6 Telefax
5.5.7 Telex - Teletex
5.6 Kombinerat material
5.7 Kassettböcker
5.8 Informationsbärare för läshandikappade
5.8.1 Talböcker
5.8.2 Taltidningar och taltidskrifter
5.8.3 RATS/RAPS-tidningar
5.8.4 Punktskrift
5.8.5 Videogram på teckenspråk

6 ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG
6.1 Allmänt
6.2 Tryckta skrifter och därmed jämställt material
6.2.1 Inledning
6.2.2 Förslag till lagändringar
6.3 Dokument i mikroform
6.4 Information i elektronisk form
6.4.1 Allmänt
6.4.2 Den nya norska lagen
6.4.3 Diskussion och överväganden
6.4.4 Information i elektronisk form: sammanfattning
6.5 Kombinerat material
6.6 Informationsbärare för läshandikappade
6.6.1 Informationsbärare för synskadade
6.6.2 Videogram på teckenspråk
6.7 Avslutande synpunkter
FÖRKORTNINGAR

BILAGA

Utredningens direktiv

1. SAMMANFATTNING

1.1 Uppdraget

Utredningen har enligt direktiven haft till uppgift att se över bestämmelserna om pliktleverans till bibliotek och anpassa dem till nu gällande tekniska förutsättningar. Härvid har framför allt två problemkomplex varit aktuella. Dels har utredningen haft att pröva behovet av förändringar i regelsystemet mot bakgrund av den grafiska teknikens snabba utveckling. Dels har uppdraget gällt att kartlägga den information som tillhandahålls i mikroform respektive digital form med sikte på en eventuell utvidgning av lagen till att omfatta dessa områden. I direktiven har vidare ingått att belysa vissa speciella problem som berör bevarandet av publikationer för synskadade.

1.2 Bakgrundsbeskrivning

I avsnitt 4 tas de **utredningar, projekt m m** upp som haft särskild betydelse för dels utformningen av 1978 års lag om pliktexemplar, dels de diskussioner och förslag till ändringar i lagen och andra åtgärder som föranlett den nu aktuella översynen.

Viktiga underlag för detta arbete är Ljud- och bildbevarandekommitténs betänkande från 1987 samt de aktiviteter i form av projektarbete, konferenser, möten och dylikt som pliktleveransbiblioteken bedrivit kring lagfrågor m m under de senaste åren.

I avsnitt 5 beskrivs nu **gällande lagstiftning** vad beträffar skrifter och s k kombinerat material (SFS 1978:487) samt leveransernas omfattning under de senaste två decennierna.

Det inlevererade materialet har sedan 1970 ökat med ca en tredjedel till följd av utvecklingen inom den grafiska branschen och 1978 års lag som innebar en utvidgning av leveransskyldigheten till bibliotek. Vissa **moderna produktionsförfaranden** behandlas liksom en rad nya media som numera används för informationsspridning, men som inte omfattas av lagstiftningen.

Särskild vikt har lagts vid beskrivningen av de **informationsbärare i elektronisk form** som kan vara av intresse för eventuell leveransplikt, exempelvis databaser och optiska skivor. Vad databaser beträffar redovisas den aktuella situationen i ett antal andra länder. Norge uppmärksammas speciellt eftersom man där under 1989 fått en ny pliktleveranslag som även omfattar allmänt tillgänglig information som sprids i maskinläsbar form.

Avsnittet behandlar också **litteratur för läshandikappade** i form av bl a fonogram och punktskrift. Den sistnämnda publikationstypen är för närvarande inte leveranspliktig.

1.3 Överväganden och förslag

Vissa allmänna principer bör ligga till grund för en översyn och komplettering av pliktexemplarslagen:

- Lagen bör vara neutral i förhållande till olika informationsmedia.

- Leveransplikt bör gälla för skrifter, upptagningar o s v som fixerats i form av dokument av något slag och som är avsedda att i denna form spridas till en större krets av användare.

- Regelsystemet får inte belastas med tekniska detaljer. Avgränsningen av det leveranspliktiga materialet bör ske i breda men väl definierade kategorier.

- De förpliktelser som åläggs producenter/utgivare av skilda slag av informationsbärare bör göras så likformiga och så föga betungande som möjligt.

När det gäller **tryckta skrifter och därmed jämställt material** finns det ingen anledning att överväga principiella förändringar i nuvarande regelsystem. Den grafiska teknikens snabba utveckling har visserligen medfört vissa problem när det gäller avgränsningen av det leveranspliktiga materialet. Dessa problem kan dock knappast lösas genom preciseringar i lagtexten, utan gränsfallen får prövas mot redan gällande regler med tryckfrihetsförordningen som utgångspunkt.

Däremot föreslås ett antal smärre tekniska justeringar i de föreskrifter som reglerar avlämnandet av pliktexemplar av tryckta skrifter.

Dokument i mikroform (mikrokort och mikrofiche) omfattas inte av den nuvarande pliktexemplarslagen. Även om den svenska utgivningen av sådana mikroformer som kan betraktas som allmänt tillgängliga publikationer är relativt obetydlig, bör lagen kompletteras med en föreskrift om leveransplikt för denna typ av material.

Tillkomsten av **information i elektronisk form** har på ett genomgripande sätt förändrat informationsspridningens villkor, och det måste betecknas som klart otillfredsställande att materialets bevarande för framtiden inte är reglerat.

I analogi med övrig lagstiftning kan man uppställa önskemål om leveransplikt för sådan elektronisk information som samman-

ställts i syfte att spridas till en större krets och som är tillgänglig genom t ex prenumeration, köp eller hyra. Sådan information kan i princip göras tillgänglig på två sätt, antingen online eller i distribuerad form ("hard format"), t ex disketter, optiska skivor och CD-ROM.

Leveransplikt för databaser tillgängliga online synes principiellt diskutabel och skulle dessutom medföra en rad synnerligen svårlösta praktiska problem samt krav på betydande resursinsatser.

Däremot föreslås att leveransplikten utvidgas till att omfatta sådan elektronisk information som fixerats i någon form av upptagning, avsedd för allmän spridning. En sådan utvidgning är välmotiverad även med tanke på att övergången är flytande mellan de i detta sammanhang aktuella dokumentformerna och vissa redan av den nuvarande pliktexemplarslagen omfattade typer av fonogram och videogram.

Beträffande såväl dokument i mikroformat som elektroniska publikationer bör leveransplikt gälla för produkter framställda i Sverige eller avsedda för spridning i Sverige. Leveransplikten bör åligga utgivaren. Antalet exemplar bör sättas till sju, dvs ett till vartdera av Kungl biblioteket och de sex universitetsbiblioteken.

Informationsbärare för läshandikappade - bland vilka **media för synskadade** är den i särklass största gruppen - bör principiellt betraktas på samma sätt som t ex tryckta skrifter, vilket innebär krav på bevarande av sådana publikationer som är avsedda för allmän spridning till ifrågavarande kategori av läsare.

Talböcker och taltidningar/taltidskrifter samt videogram på teckenspråk för hörselskadade omfattas av pliktexemplarslagen.

Mottagarinstitutionen, Arkivet för ljud och bild (ALB), har medgett dispens från leverans av talböcker. Av taltidningar tar ALB emot ett urval. Litteratur i punktskrift omfattas inte av lagen.

Man bör eftersträva en lösning som lägger ansvaret på en enda institution och som innebär att publikationer för läshandikappade bevaras med i princip samma fullständighet som t ex tryckta skrifter. Naturligast är då att ge Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) ansvar för långtidsbevarandet. TPB har den ojämförligt största samlingen av detta slags material och dess personal representerar en stor samlad kompetens på området.

Det synes inte nödvändigt att införa lagstadgad leveransplikt för de dokumenttyper som inte omfattas av den nuvarande lagen. TPB kan i stället åläggas att inte utmönstra sitt sista/enda exemplar av en publikation. Beträffande vissa materialgrupper som TPB inte förvärvar måste bevarandet säkerställas genom samverkan mellan TPB och andra institutioner.

2 FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

2.1 Förslag till ändring i lagen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (SFS 1978:487)

Nedan föreslås

- att 1-2 §§, 8-9 §§, 18-20 §§ och 23 § skall ha nedan angivna lydelse
- att 4-5 §§ skall sammanslås till en paragraf,
- att 7 § andra och tredje stycket skall flyttas till förordningen om pliktexemplar (se 2.2) samt
- att åtta nya paragrafer skall införas i lagen efter 10 §, här benämnda 10 a - 10 h §§.

Nuvarande lydelse	**Föreslagen lydelse**
Inledande bestämmelser	
§ 1	
I denna lag ges föreskrifter om skyldighet att till bibliotek eller arkiv lämna exemplar av skrifter, ljud- och bildupptagningar samt vissa kombinationer av sådant material (pliktexemplar).	I denna lag ges föreskrifter om skyldighet att till bibliotek eller arkiv lämna exemplar av skrifter, dokument i mikroform, elektroniska dokument, ljud- och bildupptagningar samt vissa kombinationer av sådant material (pliktexemplar). Lagen avser dokument som genom utgivning eller spridning på annat sätt gjorts tillgängliga för allmänheten.

Pliktexemplar skall bevaras och tillhandahållas för forskningsändamål enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

§ 2

I denna lag förstås med

dokument exemplar av medium, som lagrar information för senare läsning, avlyssning, visning eller överföring,

skrift tryckt skrift och annan skrift, som avses i 1 kap 5 § tryckfrihetsförordningen,

dagstidning skrift, som utgör allmän nyhetstidning av dagspresskaraktär och som normalt kommer ut med minst ett nummer varje vecka, samt löpsedel och bilaga,

dokument i mikroform dokument i form av film med mikrobilder, som är avsett att läsas endast med hjälp av apparat,

dokument i elektronisk form dokument, som ej är fonogram eller videogram och som kan läsas endast med hjälp av elektroniskt hjälpmedel,

fonogram anordning, på vilken uteslutande upptagits ljud och vars innehåll kan avlyssnas endast med tekniskt hjälpmedel,

videogram anordning, på vilken finns upptagning avsedd att återges i form av rörliga bilder, med eller utan ljud, genom teknik, som i något skede utnyttjar elektriska signaler.

Pliktexemplar av skrifter

§ 3

Av skrift, som har framställts här i riket och utgivits här, skall ett pliktexemplar lämnas till vart och ett av kungl biblioteket och biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala Linköping, Lund, Göteborg och Umeå, om ej annat följer av 6, 7 eller 8 §.

§ 4

Av periodisk skrift, som har framställts utom riket och för vilken utgivningsbevis finns eller skall finnas, skall ett pliktexemplar lämnas till vart och ett av kungl biblioteket och biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå, om ej annat följer av 6, 7 eller 8 §.

§ 5

Av skrift, som inte är periodisk och som har framställts

Av skrift, som har framställts utom riket, skall ett plikt-

utom riket, skall ett pliktexemplar lämnas till vart och ett av kungl biblioteket och biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå, om

exemplar lämnas till vart och ett av kungl biblioteket och biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå, om

1. skriften har lämnats ut för spridning här i riket,

2. skriften helt eller delvis är avfattad på svenska språket eller, om så inte är fallet, den huvudsakligen är avsedd att spridas inom riket och

3. skriften ej har förts in till riket endast i enstaka exemplar.

Föreskrifterna i första stycket gäller dock ej om annat följer av 6 eller 8 §.

§ 6

Om skrift som avses i någon av 3-5 §§ har samma innehåll och utförande som tidigare framställd skrift, föreligger endast skyldighet att lämna ett pliktexemplar till kungl biblioteket och ett pliktexemplar till biblioteket vid universitetet i Lund, under förutsättning att pliktexemplar av den tidigare framställda skriften har lämnats eller lämnas samtidigt.

§ 7

I fråga om tryckt dagstidning gäller, i stället för vad som följer av 3, 4, och 6 §§, följande.

Av tidningen skall lämnas två pliktexemplar till kungl biblioteket och ett pliktexemplar till biblioteket vid universitetet i Lund.

Om tidningen ges ut i flera olika editioner, skall pliktexemplar lämnas av den edition som har utgivits först och, om tidningen ges ut i minst tre olika editioner, också av den edition som har utgivits sist.

Har sida eller löpsedel ändrats, skall pliktexemplar lämnas av varje sålunda ändrad sida eller löpsedel. Detta gäller dock ej om den ändrade sidan eller den ändrade löpsedeln ingår i pliktexemplar som lämnas enligt tredje stycket.

§ 8

Skyldighet att lämna pliktexemplar enligt 3-7 §§ föreligger inte i fråga om

1. visitkort, notifikation adresskort, etikett, blankett, reklam- och emballagetryck eller därmed jämförlig skrift,

1. visitkort, etikett, blankett, reklam- och emballagetryck eller därmed jämförlig skrift.

2. protokoll, arbetspromemoria eller liknande skrift, som har framställts hos myndighet,

3. skrift som har framställts i punktskrift,

4. skrift, som skall lämnas såsom tillbehör till pliktexemplar enligt 24 §, eller

5. skrift som ingår eller är avsedd att ingå i kombinerat material enligt 18-23 §§.

§ 9

Pliktexemplar skall lämnas i fråga om

1. skrift, som har framställts här i riket, av framställaren,

2. periodisk skrift, som har framställts utom riket, av utgivaren här i riket,

3. annan skrift än periodisk skrift, som har framställts utom riket, av förläggaren här i riket eller, om sådan förläggare inte finns, av den som har låtit lämna ut skriften för spridning här i riket.

2. skrift, som har framställts utom riket, av utgivaren eller förläggaren här i riket eller, om sådan utgivare eller förläggare inte finns, av den som har låtit lämna ut skriften för spridning här i riket.

§ 10

Pliktexemplar skall lämnas i fråga om

1. dagstidning som avses i 7 §, inom en månad efter utgången av varje period om två kalendermånader under vilken tidningen utgavs,

2. annan skrift, inom en månad efter utgången av det kalenderkvartal under vilket skriften utgavs.

Regeringen bestämmer om periodindelning som avses i första stycket 1.

Pliktexemplar av dokument i mikroform

§ 10 a

Av dokument i mikroform, som har utgivits och lämnats ut för spridning här i riket och som inte utgör skyddsfilm, skall ett pliktexemplar lämnas till vart och ett av kungl biblioteket och biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå.

§ 10 b

Av dokument i mikroform, som har framställts utom riket, skall pliktexemplar lämnas enligt 10 a §, om

1. dokumentet har lämnats ut för spridning här i riket,

2. dokumentet helt eller delvis är avfattat på svenska språket eller, om så inte är fallet, det huvudsakligen är avsett att spridas inom riket och

3. dokumentet ej har förts in till riket endast i enstaka exemplar.

§ 10 c

Skyldighet att lämna pliktexemplar av dokument i mikroform enligt 10 a-b §§ föreligger inte i fråga om sådant dokument, som har samma innehåll och utförande som tidigare framställt dokument, av vilket pliktexemplar har lämnats.

§ 10 d

Pliktexemplar av dokument i mikroform skall lämnas av utgivaren eller, om utgivare här i riket inte finns, av den som har låtit lämna ut dokumentet för spridning här i riket.

Pliktexemplar av dokument i elektronisk form

§ 10 e

Av dokument i elektronisk form, som har utgivits i minst 50 exemplar och som har lämnats ut för spridning här i riket, skall ett pliktexemplar lämnas till vart och ett av kungl biblioteket och biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå.

§ 10 f

Av dokument i elektronisk form, som har framställts utom riket, skall ett pliktexemplar lämnas till vart och ett av kungl biblioteket och biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå, om

1. dokumentet har lämnats ut för spridning här i riket i minst 50 exemplar och

2. dokumentet innehåller framställning eller framförande på svenska språket eller huvudsakligen är avsett för spridning här i riket.

§ 10 g

Skyldighet att lämna pliktexemplar av dokument i elektronisk form enligt 10 e-f §§ föreligger inte i fråga om sådant dokument, som har samma innehåll och utförande som tidigare mångfaldigat dokument, av vilket pliktexemplar har lämnats.

§ 10 h

Pliktexemplar av dokument i elektronisk form skall lämnas av utgivaren eller, om utgivare här i riket inte finns, av den som har låtit lämna ut dokumentet för spridning här i riket.

(11-17 §§ avser pliktexemplar av ljud- och bildupptagningar.)

Pliktexemplar av kombinerat material

§ 18

Med kombinerat material förstås i 19-23 §§, i fråga om material som ej utgör läromedel, material vari tillsammans ingår

1. skrift, fonogram och videogram
2. skrift och fonogram, eller
3. skrift och videogram.

Med kombinerat material förstås i 19-23 §§ material, vari tillsammans ingår en eller flera skrifter samt **endera** av

1. fonogram
2. videogram och/eller annat bildmaterial, som är avsett att visas med tekniskt hjälpmedel,
3. dokument i mikroform,

Med kombinerat material förstås i 19-23 §§, i fråga om läromedel, material vari tillsammans ingår

1. skrift och fonogram
2. skrift, fonogram och sådant bildmaterial, som är avsett att visas med tekniskt hjälpmedel.
3. skrift och sådant bildmaterial, som är avsett att visas med tekniskt hjälpmedel, eller
4. fonogram och sådant bildmaterial, som är avsett att visas med tekniskt hjälpmedel.

I fall som avses i första stycket och andra stycket 1-3 skall skriften utgöras av annan skrift än som anges i 8 § 1-4.

4. elektroniskt dokument **eller** en kombination av två eller flera av dessa dokumenttyper.

§ 19

Av kombinerat material, som har mångfaldigats här i riket i minst 50 exemplar och som har lämnats ut för spridning här, skall ett pliktexemplar lämnas till kungl biblioteket och ett pliktexemplar till biblioteket vid universitetet i Lund, om ej annat följer av 21 § andra stycket.

Av kombinerat material, som har mångfaldigats här i riket i minst 50 exemplar och som har lämnats ut för spridning här, skall ett pliktexemplar lämnas till vart och ett av kungl biblioteket och biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå, om ej annat följer av 21 § andra stycket.

§ 20

Av kombinerat material, som helt eller delvis har mångfaldigats utom riket, skall ett pliktexemplar lämnas till kungl biblioteket och ett pliktexemplar till biblioteket vid universitetet i Lund, om	Av kombinerat material, som helt eller delvis har mångfaldigats utom riket, skall ett pliktexemplar lämnas till vart och ett av kungl biblioteket och biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå, om

1. materialet har lämnats ut för spridning här i riket i minst 50 exemplar och

2. materialet innehåller framställning eller framförande på svenska språket eller huvudsakligen är avsett att spridas här i riket.

Föreskrifterna i första stycket gäller ej om annat följer av 21 § andra stycket.

§ 21

Skyldighet att lämna pliktexemplar av kombinerat material enligt 19 eller 20 § omfattar endast sådana beståndsdelar som särskilt anges i 18 §.

Skyldighet att lämna pliktexemplar enligt 19 eller 20 § föreligger inte i fråga om sådant kombinerat material som har samma innehåll och utförande som tidigare mångfaldigat kombinerat material, av vilket pliktexemplar har lämnats.

§ 22

Pliktexemplar skall lämnas i fråga om

1. kombinerat material, som har mångfaldigats inom riket, av den som har beställt mångfaldigandet eller, om sådan beställare inte finns, av den som har låtit lämna ut materialet för spridning här i riket,

2. kombinerat material, som helt eller delvis har mångfaldigats utom riket, av förläggaren här i riket eller, om sådan förläggare inte finns, av den som har låtit lämna ut materialet för spridning här i riket.

§ 23

Pliktexemplar skall lämnas i fråga om kombinerat material, som har lämnats ut i fullständigt skick för spridning här i riket, inom en månad efter utgången av det kalenderkvartal under vilket materialet lämnades ut.

I annat fall än som anges i första stycket skall pliktexemplar av material som utgör del av kombinerat material lämnas i fråga om

1. skrift eller annat bildmaterial än videogram, inom en månad efter utgången av det kalenderkvartal under vilket materialet lämnades ut för spridning.

2. fonogram eller videogram, inom en månad från den dag då fonogrammet eller videogrammet först gjordes tillgängligt för allmänheten här i riket.	2. fonogram, videogram, dokument i mikroform eller dokument i elektronisk form, inom en månad från den dag då dokumentet först gjordes tillgängligt för allmänheten här i riket.

Gemensamma föreskrifter

§ 24

Pliktexemplar, som skall lämnas enligt föreskrifterna i denna lag, skall även omfatta omslag, fordral, folder, broschyr och liknande mindre tillbehör som följer med varje exemplar när detta sprids. Pliktexemplar jämte tillbehör skall vara i samma skick som de exemplar som är avsedda att spridas.

§ 25

Den som åsidosätter skyldigheten att lämna pliktexemplar enligt denna lag kan av myndighet som regeringen bestämmer föreläggas att vid vite fullgöra sin skyldighet. Vitesföreläggande skall delges.

Talan mot myndighets beslut enligt första stycket förs hos kammarrätten genom besvär.

§ 26

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får för visst fall medge undantag från skyldigheten att lämna pliktexemplar enligt denna lag.

2.2 Förslag till ändring i förordningen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (SFS 1978:779 med ändring 1979:481)

Till följd av de i utredningen föreslagna ändringarna i lagen om pliktexemplar (se 2.1) bör vissa justeringar göras i förordningen. Ändringarna rör 2 §, 4 §, 6 §, 13-15 §§, 17 § samt 21-22 §§.

(5 §, 7 §, 9-12 §§, 16 § samt 19-20 §§ är uteslutna nedan då de avser pliktexemplar av ljud- och bildupptagningar.)

Nuvarande lydelse	**Föreslagen lydelse**
Inledande föreskrifter	
§ 1	
I denna förordning meddelas vissa föreskrifter om sådant material som omfattas av lagen ...	
§ 2	
I förordningen förstås med pliktexemplar, skrift, dagstidning, fonogram, videogram och kombinerat material detsamma som i lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar.	I förordningen förstås med pliktexemplar, skrift, dagstidning, mikroform, elektroniskt dokument, fonogram, videogram och kombinerat material detsamma som i lagen ...

Med spelfilm förstås i förordningen sådan film av vilken enligt 12 § lagen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar ett pliktexemplar skall lämnas till arkivet för ljud och bild.

Överlämnande av pliktexemplar

§ 3

Pliktexemplar skall lämnas på ett betryggande sätt.

Varje försändelse med pliktexemplar bör vara åtföljd av en förteckning över det material som ingår i försändelsen. Förteckningen skall vara underskriven samt avges i två exemplar. Det ena exemplaret skall återställas med anteckning om att materialet har mottagits.

Om kombinerat material ingår i en försändelse, skall detta särskilt anges i förteckningen.

§ 4

Pliktexemplar av tryckt dagstidning skall lämnas enligt följande.

Utgivningsmånad	**Lämnas före utgången av**
januari, februari	mars
mars, april	maj
maj, juni	juli
juli, augusti	september
september, oktober	november
november, december	januari

1. För det exemplar som lämnas till bibliotket vid universitetet i Lund och det ena av dem som lämnas till kungl biblioteket gäller följande.

Pliktexemplar skall lämnas av samtliga editioner och löpsedlar.

2. För det andra av de två exemplar som lämnas till kungl biblioteket gäller följande.

Om tidningen ges ut i flera editioner, skall pliktexemplar lämnas av huvudeditionen och samtliga löpsedlar. Har sida ändrats, skall pliktexemplar lämnas av varje sådan ändrad sida, som ej ingår i huvudeditionen.

Bevarande av pliktexemplar

§ 6

Skrifter och kombinerat material som har lämnats till kungl biblioteket utgör nationalexemplar och skall bevaras för framtiden. I fråga om tryckt dagstidning gäller vad nu sagts dock bara det ena av de två exemplar som lämnas till biblioteket.

Skrifter och kombinerat material som har lämnats till biblioteket vid universitetet i Lund utgör nationella reservexemplar och skall bevaras för framtiden.

Skrifter som har lämnats till biblioteket vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linkö-

Skrifter, mikroformer, elektroniska dokument och kombinerat material som har lämnats till kungl biblioteket utgör nationalexemplar och skall bevaras för framtiden. I fråga om tryckt dagstidning gäller vad nu sagts dock bara det ena av de två exemplar som lämnas till biblioteket.

Pliktexemplar som har lämnats till biblioteket vid universitetet i Lund utgör nationella reservexemplar och skall bevaras för framtiden.

Pliktexemplar som har lämnats till biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Göteborg och Umeå bevaras

ping, Göteborg och Umeå bevaras enligt föreskrifter som meddelas av styrelsen för respektive universitet.

enligt föreskrifter som meddelas av styrelsen för respektive universitet.

Förvaring av pliktexemplar

§ 8

Nationalexemplar och nationella reservexemplar samt ljud- och bildupptagningar som bevaras hos arkivet för ljud och bild skall förvaras på sådant sätt att de inte är tillgängliga för obehöriga.

Tillhandahållande av pliktexemplar

§ 13

Skrift som förvaras hos kungl biblioteket hålls tillgänglig i bibliotekets lokaler i den utsträckning biblioteket bestämmer. Detsamma skall gälla kombinerat material, om inte biblioteket finner särskilda skäl föranleda annat.

Pliktexemplar som förvaras hos kungl biblioteket hålls tillgängligt i bibliotekets lokaler i den utsträckning biblioteket bestämmer.

§ 14

Skrift och kombinerat material som förvaras hos biblioteket vid universitetet i Lund hålls tillgängligt enligt föreskrifter som meddelas av styrelsen för universitetet i samråd med kungl biblioteket och

Pliktexemplar som förvaras hos biblioteket vid universitetet i Lund hålls tillgängligt enligt föreskrifter som meddelas av styrelsen för universitetet i samråd med kungl biblioteket.

delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning.

§ 15

Skrift som har lämnats till biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Göteborg och Umeå hålls tillgänglig enligt föreskrifter som meddelas av styrelsen för den högskoleenhet där skriften förvaras. Styrelsen skall inhämta förslag till dessa föreskrifter eller ändring i dem från ledningen för biblioteket.

Pliktexemplar som har lämnats till biblioteken vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Göteborg och Umeå hålls tillgängligt enligt föreskrifter som meddelas av styrelsen för den högskoleenhet där skriften förvaras. Styrelsen skall inhämta förslag till dessa föreskrifter eller ändring i dem från ledningen för biblioteket.

§ 17

Ljud- och bildupptagningar bör hållas tillgängliga i kopia.

Elektroniska dokument samt ljud- och bildupptagningar bör hållas tillgängliga i kopia.

§ 18

Arkiv och institution samt, i fråga om nationalexemplar och nationella reservexemplar, bibliotek skall på lämpligt sätt tillse att tillhandahållande sker för forskningsändamål.

§ 21

Övriga föreskrifter

Föreläggande att vid vite fullgöra skyldighet att lämna pliktexemplar meddelas av kungl biblioteket i fråga om skrifter och kombinerat material och av arkivet för ljud- och bild i fråga om ljud- och bildupptagningar.	Föreläggande att vid vite fullgöra skyldighet att lämna pliktexemplar meddelas av kungl biblioteket i fråga om skrifter, mikroformer, elektroniska dokument samt kombinerat material och av arkivet för ljud och bild i fråga om ljud- och bildupptagningar.

Föreläggande av kungl biblioteket kan även avse skyldighet att lämna pliktexemplar till de övriga bibliotek dit överlämnande i varje särskilt fall skall ske.

§ 22

Undantag från skyldighet att lämna pliktexemplar får medges av kungl biblioteket i fråga om skrifter och kombinerat material och av arkivet för ljud och bild i fråga om ljud- och bildupptagningar.	Undantag från skyldighet att lämna pliktexemplar får medges av kungl biblioteket i fråga om skrifter, mikroformer, elektroniska dokument samt kombinerat material och av arkivet för ljud- och bild i fråga om ljud- och bildupptagningar.

§ 24

Talan mot beslut av bibliotek eller arkivet för ljud och bild i fråga om avlämnande av pliktexemplar eller tillhandahållande av bevarat material förs hos kammarrätten genom besvär.

3 UPPDRAGET

Utredningens uppdrag framgår av direktiven (dir 1988:46) som in extenso finns återgivna som bilaga.

Direktiven erinrar inledningsvis om de relativt genomgripande förändringar som den nuvarande lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar innebar i förhållande till tidigare lagstiftning. Det framhålls att ingen anledning finns att ifrågasätta huvuddragen i detta regelsystem; däremot bör en översyn nu genomföras.

Som motivering härför anförs i första hand den grafiska teknikens snabba utveckling i riktning mot allt större flexibilitet, en utveckling som inneburit vissa problem när det gäller avgränsningen av det leveranspliktiga materialet.

Direktiven konstaterar vidare att leveransplikt för fonogram och videogram till arkivet för ljud och bild infördes i och med 1978 års lag men att motsvarande föreskrifter saknas för flera andra grupper av informationsbärare, nämligen mikroformat, digitaliserad information och telefax- eller radioöverförda publikationer. I den mån dessa sprids i liknande former som tryckt information är det enligt direktiven naturligt att samhället sörjer för en permanent dokumentation av materialet.

Direktiven anger också att utredaren bör ta ställning till behovet av åtgärder för arkivering av litteratur för synskadade.

Jag har under mitt arbete samrått med samtliga bibliotek som nu mottar pliktexemplar. Vidare har samråd förekommit med Arkivet för ljud och bild samt Talboks- och punktskriftsbiblioteket. Härutöver har kontakter tagits med bl a Riksarkivet, FoU-projektet för papperskonservering, Kultur- og vitskapsdepartementet i Norge, riksbibliotekarieämbetena i Danmark

och Norge, nationalbiblioteken i Danmark, Finland och Norge samt ett antal experter på särskilda frågor.

I detta sammanhang bör särskilt nämnas att en i Norge 1984 framlagd utredning (Frå informasjon til kulturarv, NOU 1984:3) varit av stort värde för utredningsarbetet. Utredningen har 1989 lett till proposition och beslut av stortinget.

Frågor med anknytning till utredningen har behandlats vid en av Kungl biblioteket anordnad konferens "Svenskt tryck i datormiljö", vid vilken jag medverkade. Sekreteraren har deltagit i en av den internationella organisationen LIBER (Ligue des bibliothèques européennes de recherche) anordnad konferens i Madrid, varvid bl a bibliotekens förvärv av s k nya media behandlades.

Direktiven pekar på behovet av kartläggning av resursåtgången vid en eventuell utvidgning av området för pliktleveranserna. Det kan emellertid konstateras att ett genomförande av de här framlagda förslagen i nuläget endast skulle föranleda rent marginella förändringar i belastningen på mottagarinstitutionerna, eftersom den svenska produktionen av de i sammanhanget aktuella dokumentkategorierna är obetydlig. Förslagen kan sägas innebära att man skapar instrument för att säkerställa bevarandet av mediatyper som på ett antal års sikt sannolikt kommer att öka starkt i betydelse. Jag har emellertid inte bedömt det som meningsfullt att nu försöka göra en prognos för den mera långsiktiga utvecklingen. I stället förordar jag att man, under förutsättning att förslagen genomförs, inom t ex en femårsperiod gör en utvärdering av vunna erfarenheter.

Jag har inte heller gjort någon analys av de problem som sammanhänger med den praktiska organisationen av leveranserna. Direktiven pekar visserligen på behovet av att belysa för- och nackdelar med centraliserade leveranser av samtliga pliktexemplar till Kungl biblioteket i stället för - som nu -

direktleveranser från producenterna till de sju mottagande biblioteken.

Flertalet bibliotek hävdar med bestämdhet att en sådan omläggning skulle innebära en klar försämring. Härtill kommer att Kungl biblioteket, så länge dess byggnadsfråga inte är löst, inte skulle kunna organisera en centraliserad leveransmottagning i sina lokaler.

Lunds universitetsbibliotek har för mig redovisat de ekonomiska problem som sammanhänger med bibliotekets åliggande att svara för ett fullständigt bevarande av det svenska trycket ("det nationella reservexemplaret") samt för fjärrlån av svenskt tryck, framför allt till utlandet. Åliggandet är att uppfatta som ett komplement till de särskilda föreskrifter som gäller för Kungl bibliotekets förvarande och tillhandahållande av sin samling av svenskt tryck ("nationalexemplaret") och som syftar till att minimera risken för förluster av material ur denna.

Universitetsbibliotekets särskilda åligganden i detta hänseende regleras genom den förordning om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (1978:779) som tillkom i samband med den nuvarande lagens ikraftträdande.

Den nu gällande ordningen har i och för sig fungerat väl, och jag finner ingen anledning att ifrågasätta den. Däremot finner jag det principiellt oriktigt att Lunds universitet från sina anslag skall svara för sådana merkostnader, utöver kostnaderna för den normala biblioteksdriften, som universitetet kan visa att åliggandet medför. Merkostnaderna bör i stället täckas genom anvisande av medel från lämpligt centralt anslag.

4 TIDIGARE UTREDNINGAR, PROJEKT M M

4.1 Utredningar tillsatta av regeringen

Under 1970- och 80-talen har en omfattande utredningsverksamhet bedrivits inom tryckfrihets- och mediaområdet. Några utredningar som är särskilt viktiga i detta sammanhang skall omnämnas här.

Massmedieutredningen tillkallades 1970 och utkom 1975 med sitt huvudbetänkande Massmediegrundlag (SOU 1975:49). Enligt utredningens förslag skulle denna lag ersätta tryckfrihetsförordningen, TF. Så blev det nu inte, men det förslag till utvidgning av begreppet "tryckt skrift" som Massmedieutredningen förde fram vann gehör. Fr o m 1978, då den nya tryckfrihetsförordningen trädde i kraft, kom därför TF att omfatta också skrifter "som mångfaldigats genom stencilering, fotokopiering eller liknande tekniskt förfarande" i de fall då detta material är utgivet, dvs då det lämnats till försäljning eller spritts på annat sätt bland allmänheten. (Benämningen "tryckt skrift" kvarstår dock i TF som beteckning på det material som framställts på traditionellt sätt i tryckpress.)

Den nya tryckfrihetsförordningen fick konsekvenser för bestämmelserna om biblioteksexemplar, eftersom dessa helt är baserade på TF och den terminologi som förekommer där. Ändringarna i grundlagen föranledde således en utredning om pliktexemplar till bibliotek. Den resulterade 1977 i betänkandet Pliktexemplar av skrift (Ds U 1977:12). På denna utredning jämte Dataarkiveringskommitténs betänkande, som avgavs 1974 och bär titeln Bevara ljud och bild (SOU 1974:94), grundades propositionen om pliktexemplar till bibliotek och arkiv (prop 1977/78:97) som ledde till den nya lagen om pliktexemplar av skrifter och bild- och ljudupptagningar (SFS 1978:487). Som ett resultat av dessa utredningar inrättades även en ny myndighet, Arkivet för ljud och bild (ALB), som startade sin verksamhet 1979.

De nya bestämmelserna innebar bl a att leveransplikten i normalfallet utökades från fem till sju exemplar i och med att samtliga universitetsbibliotek nu fick motta pliktleveranser. KB samt Lunds universitetsbibliotek ålades en principiell skyldighet att bevara det svenska trycket för all framtid. Dessutom infördes leveransplikt i två exemplar för s k kombinerat material (huvudsakligen skrift jämte ljud- och/eller bildupptagning). För dagstidningar samt för omtryck och oförändrade upplagor av tidigare utgivna publikationer begränsades leveransplikten till tre respektive två exemplar. Samtidigt fattades beslut om en fortlöpande mikrofilmning av den svenska dagspressen.

År 1986 tillsatte regeringen en utredning, benämnd Ljud- och bildbevarandekommittén, för översyn av pliktexemplarslagens bestämmelser om ljud- och bildupptagningar. Utredningen avslutade sitt arbete året därefter med betänkandet Ljud och bild för eftervärlden (SOU 1987:51). En lång rad media beskrivs här och diskuteras i detalj. Bl a behandlas kassettböcker, fonogram för läshandikappade, videotex (teledata) och kombinerat material, vilka också har aktualiserats i denna översyn.

Utöver vissa förslag till ändringar och tillägg i nuvarande bestämmelser angående ljud- och bildupptagningar gör utredaren några viktiga allmänna uttalanden rörande lagstiftningen, nämligen

- att reglerna om pliktexemplar av skrifter respektive ljud- och bildupptagningar även i fortsättningen bör omfattas av en gemensam lag,
- att översyn av lagbestämmelserna bör ske från samma utgångspunkter för tryckt material och ljud- och bildupptagningar samt
- att lagen med hänsyn till den snabba tekniska utvecklingen bör ges en så generell utformning som möjligt.

Taltidningar av olika typer har behandlats utförligt av Taltidningskommittén som också lade fram sitt slutbetänkande

1987, Radio- och kassettidningar - slutsatser och rekommendationer (Ds U 1987:6; delrapporter publicerades i Ds U 1984:8 och 19, 1986:7 samt 1987:4-5).

Utredningen tar dock ingen ställning i bevarandefrågor, utan hänskjuter dessa till Ljud- och bildbevarandekommittén.

Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning (DFI) fick 1986 i uppdrag av regeringen att utreda frågan om arkivering av punktskrift. Uppdraget omfattade en analys av skälen för respektive emot arkivering och - om denna utföll positivt - förslag på arkivmyndighet eller annan institution som kunde tänkas ta ansvar för punktskriftsmaterialet; kostnaderna skulle rymmas inom befintliga anslag på biblioteks- och arkivområdet. Utredningen, som gjordes av en konsult, redovisades till DFI 1988 i form av en rapport. Där föreslås

- att allt "unikt" punktskriftsmaterial samt ett urval av läroboksproduktionen skall arkiveras på magnetband eller på annat datorbaserat medium samt
- att i första hand KB får arkivansvaret för punktskriftsböckerna och i andra hand Synskadades Riksförbund jämte Rikscentralen för pedagogiska hjälpmedel för synskadade, RPH-Hör.

Sedan utredningen remissbehandlats fann DFI ett visst stöd för förslaget att ge KB ansvaret för arkiveringen av materialet. Men eftersom regeringen då hunnit besluta om en översyn av pliktexemplarslagen hänsköts frågan om arkivering av punktskrift till denna utredning. Rapporten tas upp mer ingående i samband med behandlingen av punktskrift i avsnitten om informationsbärare för läshandikappade.

4.2 Övriga utredningar, konferenser m m

I november 1985 arrangerade KB och Uppsala universitetsbibliotek en två dagars konferens kring pliktleveransfrågor med företrädare för bl a universitetsbiblioteken, arkivväsendet och tryckeri-

branschen. Konferensen, som redovisas i rapporten 1978 års lag om pliktexemplar av skrifter: erfarenheter och framtidsperspektiv (KB-rapport nr 9, 1986 samt Carolina-rapport nr 6, 1986), behandlade frågor om s k nya media, om teknikens och den grafiska branschens snabba utveckling och de problem som moderna publiceringsmetoder kan ge såväl biblioteken som producenterna när det gäller att bestämma vilka trycksaker som är leveranspliktiga enligt pliktexemplarslagen.

Vid KB bedrevs under tiden 1985-1987 ett av DFI finansierat projekt, Tryckproduktionen i Sverige, som syftade till en kartläggning och analys av den produktion som blev leveranspliktig 1979. Hit hör tryckkategorier som rapporter, lokala tidskrifter, meddelandeblad m m som framställts genom kopiering eller annan enkel teknik vid reprocentraler och interna tryckerier. I övrigt behandlades vissa nya media som mikrokort och datadisketter, vilka för närvarande inte omfattas av leveransplikt. Projektet tog även upp frågor rörande tolkningen av pliktexemplarslagen, informationen om lagen till tryckproducenterna och samarbetsformer för leveransbiblioteken.

De resultat som projektet gav i form av förslag till åtgärder m m redovisas i rapporten Tryckproduktionen och lagen om pliktexemplar (KB-rapport nr 12, 1987). I anslutning till avrapporteringen diskuterades förslagen vid ett seminarium som anordnades av DFI i samarbete med KB.

Ett resultat av projektarbetet blev att KB samma år tillsatte en arbetsgrupp för pliktleveransfrågor med representanter för KB och universitetsbiblioteken. Gruppen har hittills avhandlat frågor om bl a pliktleverans av nya media och om lämplig utformning av informationsmaterial kring lagbestämmelserna. Det senare har lett till att KB startat en informationskampanj riktad till tryckproducenterna.

5 BAKGRUND

5.1 Nu gällande pliktexemplarslag

Nu gällande lag om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (SFS 1978:487) trädde i kraft den 1 januari 1979. Lagen innehåller bestämmelser om pliktleverans av skrifter och s k kombinerat material till vissa bibliotek samt av ljud- och bildupptagningar till Arkivet för ljud och bild.

Den del av lagen som avser ljud- och bildupptagningar har nyligen varit föremål för översyn av Ljud- och bildbevarandekommittén, vilket resulterat i betänkandet Ljud och bild för eftervärlden (SOU 1987:51). Den följande redogörelsen för nuläget avser därför endast skrifter, kombinerat material samt de i direktiven angivna typer av dokument som inte omfattas av nuvarande lag men i detta sammanhang skall göras till föremål för överväganden.

5.1.1 Pliktexemplar av skrifter

Pliktexemplarslagen är vad avser skrifter utformad med utgångspunkt från tryckfrihetsförordningen och vilar helt på dess terminologi.

Villkoret för att en skrift skall falla under TF och omfattas av leveransplikt är
1) att den är tryckt eller mångfaldigad "genom stencilering, fotokopiering eller liknande tekniskt förfarande" (5 §) och
2) att den är utgiven (6 §). En skrift är utgiven, heter det i TF, "då den blivit utlämnad till salu eller för spridning på annat sätt" (underförstått bland allmänheten).

Begreppet "skrift" inkluderar i detta sammanhang också kartor, noter, affischer och bilder "även om de ej åtföljes av text". Därav följer att alla dessa kategorier av trycksaker är le-

veranspliktiga. Utanför TF - och därmed utanför pliktexemplarslagen - faller däremot det s k tillfällighetstrycket: visitkort, etiketter, blanketter och dylikt. Tillfällighetstrycket brukar beskrivas som ett material som saknar betydelse för åsiktsbildning och samhällsdebatt.

Periodiska skrifter, dvs tidningar och tidskrifter som är avsedda för allmän spridning, skall enligt TF ha utgivningsbevis utfärdat av Patent- och registreringsverket. Alla utgivna skrifter skall vara försedda med ursprungsbeteckning (impressum) som innefattar uppgift om tryckeriets namn, tryckort och tryckår. För dokument som uteslutande är avsedda för internt bruk inom t ex en myndighet eller ett företag gäller givetvis inte dessa formaliteter och de omfattas inte heller av TF och pliktexemplarslagen.

Grundprincipen i pliktexemplarslagen är att alla skrifter som har utgivits i Sverige skall levereras till KB och universitetsbiblioteken i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå. Detta gäller även om publikationen i fråga har framställts utomlands.

Böcker och broschyrer som har producerats utomlands men lämnats ut för spridning här i landet och är helt eller delvis författade på svenska språket eller huvudsakligen avsedda för en läsekrets i Sverige - det sistnämnda kan exempelvis gälla litteratur för invandrare och andra språkliga minoritetsgrupper - är likaså leveranspliktiga.

För omtryck och oförändrade upplagor av tidigare utgivna publikationer gäller inskränkt leveransskyldighet. De behöver endast levereras till KB och Lunds universitetsbibliotek.

Begränsad leveransplikt gäller också dagstidningar inklusive löpsedlar. De skall endast levereras i tre exemplar, två till KB (av vilka ett används för mikrofilmning) och ett till Lunds

universitetsbibliotek. Om en tidning ges ut i mer än två editioner föreskriver lagen att pliktexemplar skall lämnas av den första och den sista editionen. Av mellanliggande editioner behöver endast ändrade sidor lämnas.

Följande kategorier av trycksaker är undantagna från leveransplikt:

- Tillfällighetstryck (se ovan)
- "Protokoll, arbetspromemoria eller liknande skrift, som har framställts hos myndighet", dvs handlingar avsedda för internt bruk
- Punktskrift för synskadade

Som allmän regel gäller att pliktexemplaren skall lämnas av framställaren som i de allra flesta fall är ett tryckeri. När en publikation är framställd utomlands övergår dock leveransskyldigheten till utgivaren i Sverige. I de fall då det är fråga om en icke periodisk publikation (bok, broschyr) som är framställd utomlands för spridning här, men saknar svensk utgivare, åvilar det distributören att lämna pliktexemplar.

Leveranserna skall enligt lagen ske kvartalsvis med en månads respit. För dagstidningar gäller dock särskilda regler. De skall levereras sex gånger om året enligt ett visst schema som regleras i tillämpningsförordningen om pliktexemplar (se 2.2).

Med pliktexemplaren skall även omslag, fodral, folder, broschyr och liknande tillbehör levereras.

5.1.2 Pliktexemplar av kombinerat material

Kombinerat material består av en eller flera skrifter som utgivits tillsammans med AV-media. AV-delen definieras i lagen

som fonogram och/eller videogram eller - då det är fråga om läromedel - fonogram och/eller "sådant bildmaterial som är avsett att visas med tekniskt hjälpmedel" (kan vara videogram eller diabilder).

Allt kombinerat material som har framställts i minst 50 exemplar för spridning inom landet är leveranspliktigt. Har materialet helt eller delvis mångfaldigats utomlands gäller leveransplikt om det har lämnats ut för spridning här i minst 50 exemplar och innehåller framställning eller framförande på svenska språket eller är avsett att huvudsakligen användas i Sverige.

Leveransskyldigheten omfattar endast KB och Lunds universitetsbibliotek. Det föreligger enligt lagen ingen leveransplikt för "sådant kombinerat material som har samma innehåll och utförande som tidigare mångfaldigat kombinerat material, av vilket pliktexemplar har lämnats."

Skyldigheten att lämna pliktexemplar åvilar beställaren/utgivaren eller den som har distribuerat materialet här i landet. Leveranserna av fonogram och videogram skall lagenligt ske inom en månad från den tidpunkt då materialet gjordes tillgängligt för allmänheten. För övriga delar av det kombinerade materialet gäller samma regler som för tryckta skrifter.

Pliktexemplar av kombinerat material skall även omfatta tillbehör, exempelvis etui, förvaringsbox, folder, broschyr och dylikt.

5.2 Tillämpningsförordningen

I en särskild förordning om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (SFS 1978:779) meddelas närmare föreskrifter om överlämnande, bevarande och tillhandahållande av det material som omfattas av lagen.

5.2.1 Överlämnande av pliktexemplar

I förordningen anges att varje försändelse med pliktexemplar bör vara åtföljd av en förteckning ("trycklista") i två exemplar över det material som ingår. Det ena exemplaret skall återsändas med en notering om att materialet har mottagits.

5.2.2 Bevarande och tillhandahållande av pliktexemplar

KB och Lunds universitetsbibliotek åläggs en principiell skyldighet att för all framtid bevara sitt material som en del av det nationella kulturarvet. I KB arkiveras nationalexemplaret och i Lund det s k nationella reservexemplaret. Övriga pliktexemplar kan gallras eller spridas inom respektive region. Universitetsstyrelserna beslutar om hur materialet skall hanteras.

KB äger rätt att själv bestämma i hur stor utsträckning det svenska trycket m m skall hållas tillgängligt för låntagare. Beträffande Lunds universitetsbibliotek föreskrivs att universitetets styrelse i samråd med KB beslutar i denna fråga. För övriga bibliotek gäller att universitetsstyrelsen beslutar efter förslag från biblioteksledningen.

Nationalexemplaren i KB och Lund skall enligt förordningen tillhandahållas för forskningsändamål.

5.2.3 Övriga föreskrifter

Förordningen ger KB möjlighet att vitesförelägga ansvariga tryckerier, utgivare och distributörer som försummat sin leveransskyldighet. KB kan även meddela vite för övriga biblioteks räkning. Dispens från leveransplikt får likaså medges av KB.

5.3 Tryckta skrifter och därmed jämställt material

5.3.1 Pliktleveransernas omfattning

Under de senaste tjugo åren har KB:s årstillväxt av leveranspliktigt tryck ökat med ca 80 000 exemplar, från ca 200 000 år 1967/68 till ca 280 000 år 1987/88. Utöver pliktexemplaren tar KB varje år emot ca 25 000 trycksaker som utgör gåvor från utgivare eller författare. Dessa ersätter i många fall pliktexemplar som inte levererats. Hela årstillväxten mätt i hyllmeter innan trycket bundits in eller lagts i kartong för placering i magasin uppgår för närvarande till ca 600 meter. På plats i magasinen mäter årstillväxten av svenskt tryck (inklusive dagstidningar på mikrofilm) mellan 1 000 och 1 100 hyllmeter.

En viss ansvällning av tryckmängden blev märkbar i mitten av 1970-talet. Ökningen berodde troligen på att tekniken inom den grafiska branschen utvecklades snabbt under denna tid. Inom den offentliga sektorn skaffade sig myndigheter, kommuner, universitet och högskolor m fl kontorsoffset och välutrustade kopiatorer lämpade för framställning av enklare tidskrifter, rapporter och dylikt. Reprocentralerna tycks i allmänhet ha tillkommit på 1970-talet.

En del av detta "nya" material, som tidigare hade producerats på ett enklare sätt med hjälp av skrivmaskin och eventuellt en stencilapparat, kunde nu lätt mångfaldigas för spridning inom en vidare krets och levererades till biblioteken i allt större omfattning. Särskilt markant är tillväxten under 1980-talets mitt. Vid den tidpunkten började även effekterna av den nya lagstiftningen göra sig gällande.

Nedan redovisas de senaste två decenniernas pliktleveranser.

	Antal pliktexemplar	Hyllmeter[x)]
1970	199 100	287
1971	201 700	297
1972	204 800	295
1973	209 200	307
1974	221 400	333
1975	243 300	345
1976	238 000	355
1977	238 000	373
1978	231 300	377
1979	258 700	445
1980	250 500	433
1981	240 700[xx)]	388[xx]
1982	244 700[xx)]	387[xx)]
1983	265 100	456
1984	281 400	501
1985	290 300	517
1986	283 500	515
1987	274 200	526
1988	292 000	552

På fig 1-2 illustreras tillväxten grafiskt.

(Källa: Riksbibliotekariens ämbetsberättelse 1970-77 och Kungl bibliotekets årsberättelse 1978-87 samt för 1988 otryckta uppgifter från KB.)

x) Uppgifterna avser omfånget innan trycket bundits in eller lagts i kartong för placering i bokmagasin.

xx) Löpsedlar ingår enligt uppgift inte i antalet pliktexemplar åren 1981 och 1982. Före 1981 har arkivering av löpsedlar endast skett sporadiskt. Fr o m 1983 har antalet löpsedlar uppskattats och ingår i statistiken.

Figur 1:
Årlig tillväxt av pliktleveranser
i Kungl biblioteket 1970-1988

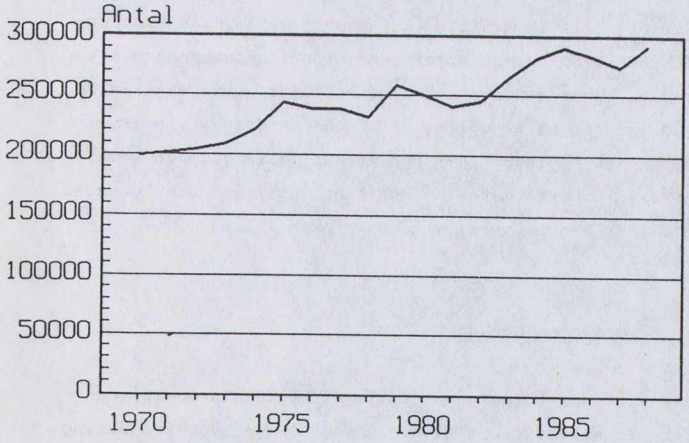

Figur 2:
Årlig tillväxt i hyllmeter
1970-1988

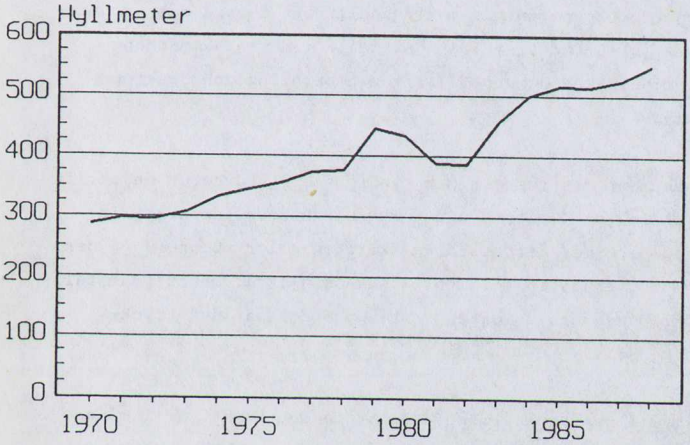

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att teknikens utveckling och den nya lagstiftningen, som trädde i kraft 1979, tillsammans bidragit till en kraftig ökning av pliktleveranserna under 1970- och 1980-talen. Noteras bör i detta sammanhang att samtliga sju leveransbibliotek i princip får samma material. Begränsad leveransplikt gäller endast dagstidningar, omtryck och oförändrade upplagor samt den mycket lilla gruppen kombinerat material. Detta material skall enligt lagen uteslutande lämnas till KB och universitetsbiblioteket i Lund.

5.3.2 Printing on Demand

Som framgår av det föregående uppvisar trycksaksproduktionen - sådan den kan avläsas i pliktleveranserna - en avsevärd ökning under 1980-talet. Samtidigt har nya tekniska förfaranden och produktionsmetoder tagits i bruk, vilka i vissa fall kan vara problematiska med tanke på den lagstadgade leveransplikten. Det kan sålunda ibland vara tveksamt om leveransskyldighet föreligger eller om det är meningsfullt att bevara det producerade materialet för framtiden. Aktuella i detta sammanhang är s k printing on demand, electronic printing och desktop publishing.

Det förekommer att företag och myndigheter producerar en skrift som trycks eller kopieras upp först när behovet uppstår. Intresserade erbjuds att beställa skriften eller abonnera på den. En upplaga i traditionell mening saknas alltså. Detta framställningsförfarande kallas ofta printing on demand, dvs tryckning på begäran.

Det material som brukar mångfaldigas på detta sätt är i många fall specialinriktat och vänder sig till en ganska begränsad intressegrupp, till företag eller personer som har ett branscheller yrkesmässigt behov av innehållet. Det kan t ex röra sig om information i ekonomiska eller juridiska frågor eller om ut-

bildningsmaterial. I vissa fall måste köparna förbinda sig att inte sprida informationen till utomstående. Materialet kan vidare äga en kortvarig aktualitet och betinga ett högt pris.

Printing on demand kan också kombineras med ett traditionellt framställningsförfarande, så att vissa versioner av en skrift "skräddarsys" för att spridas i ett på förhand bestämt antal exemplar inom en begränsad krets, t ex ett företag, medan en allmän version produceras för försäljning på den öppna marknaden.

Eftersom det här inte rör sig om samtidig framställning av en upplaga, ur vilken biblioteksexemplar kan tas, kan det ifrågasättas om skrifter av denna typ skall anses vara leveranspliktiga.

5.3.3 Electronic Printing

Ett antal civiltryckerier arbetar i dag med en framställningsmetod som bygger på laserteknik och som brukar kallas electronic printing. De elektroniska enheter som ingår är bl a ordbehandlare, mikro- och minidatorer, bildscanner och laserskrivare.

Karaktäristiskt för denna teknik är att varje trycksak kan produceras individuellt. Metoden är lämplig vid framställning av mindre upplagor och i de fall då en trycksak behöver uppdateras ofta. Vanligt är att kursdokumentation, kataloger av olika slag, produktblad, prislistor, kvartals- och årsredovisningar och dylikt mångfaldigas på detta sätt. Upplagorna kan vara mycket begränsade - från fem exemplar - och trycket är ofta avsett för internt bruk, exempelvis inom ett företag.

På grund av de små upplagorna, som kan betinga ett högt produktionspris, levereras dessa trycksaker i regel inte till bib-

lioteken. Pliktleveranser skulle i många fall fordra en överupplaga som tryckerierna av ekonomiska skäl inte är villiga att framställa. De täta uppdateringarna skulle också försvåra en traditionell leveransordning.

Det finns emellertid skrifter som produceras på detta sätt men som måste anses vara leveranspliktiga därför att de är avsedda att spridas inom vidare kretsar. Att åstadkomma en lämplig leveransordning för detta material har visat sig vara ett problem. Det borde dock kunna lösas genom särskilda överenskommelser med framställarna.

5.3.4 Desktop Publishing

Sedan ett par år tillbaka produceras trycksaker i Sverige med hjälp av en ny grafisk teknik som kallas desktop publishing (DTP). Tekniken kan sägas innebära att man förvandlar sitt skrivbord till ett sätteri. Den utrustning som behövs för att producera ett tryckfärdigt original är en dator med bildskärm, hårddisk och tangentbord, en "mus" (pekdosa) och en laserskrivare samt eventuellt en scanner som kan "läsa in" bilder och lagra dessa i digitaliserad form. Därtill kommer lämplig programvara. Den stora vinsten med DTP är tidsbesparingen fram till produktionen av ett tryckoriginal.

Uppenbart är att många företag, föreningar etc, som har en större tryckproduktion, kommer att skaffa DTP-utrustning. Det finns i dag även företag inom den grafiska branschen som arbetar med denna teknik. De typer av trycksaker som brukar produceras med hjälp av DTP är bl a rapporter, enklare tidskrifter (personaltidningar, kvarterstidningar), meddelandeblad, newsletters, pressmeddelanden, PM, personalmanualer, prislistor, bruksanvisningar och dylikt. Gemensamt för dessa trycksaker är att de har enkel utformning och ganska begränsad spridning.

På nuvarande stadium är tekniken inte lämpad för mångfaldigande av en text i större upplaga, utan passar bäst för produktion av korrektur och tryckoriginal som sedan skickas vidare till ett traditionellt tryckeri eller ett kopieringsföretag för reproduktion. Små upplagor av enklare trycksaker kan dock framställas med skrivarens hjälp, men kvaliteten på utskriften begränsar än så länge produktionen. I och med att tryckoriginal i fysisk form saknas, kan också i princip varje utskrift få en individuell utformning genom att den datorsatta texten ändras mellan uttagen. Inte heller vid denna framställningsmetod existerar begreppet "upplaga" i traditionell mening (jfr printing on demand). Huvudparten av de skrifter som hittills mångfaldigats på detta sätt har troligen inte haft den karaktär eller spridning att de får anses vara leveranspliktiga.

Man kan förutse en utveckling som innebär snabba laserskrivare till lägre pris och av bättre kvalitet, dvs med högre upplösning och därmed distinktare text. Resultatet kan förväntas bli att en stor mängd skrifter, avsedda för spridning i samhället, framställs internt hos myndigheter och företag, i organisationer och föreningar. Producentgruppen skulle därmed bli än mera svåröverskådlig och en eventuell leveransplikt för detta material ytterst besvärlig att informera om och kontrollera. Dock kan man nog utgå från att DTP redan nu stimulerar till större tryckproduktion. Mer information i form av tryck på papper sprids troligen bland allmänheten till följd av DTP.

Enligt propositionen till den nuvarande tryckfrihetsförordningen (1975/76:204) faller "upprepade utskrifter av en och samma text på en dators radskrivare" utanför TF (s 90) och därmed utanför pliktexemplarslagen. Vid 1970-talets mitt var dock ännu inte laserskrivare i bruk. Det är därför oklart hur man bör se på skyldigheten att till biblioteken leverera de produkter som framställts med hjälp av laserskrivare som ingår i DTP-utrustning.

5.3.5 Specialisering och internationalisering

Vid sidan av den tekniska utvecklingen sker för närvarande en specialisering inom den grafiska branschen som innebär att flera olika företag involveras i produktionen av en publikation. Detta sker ofta så att det för produkten ansvariga företaget lägger ut legotjänster på andra företag.

Vanligt är t ex att det tryckeri som åtagit sig mångfaldigandet i sin tur anlitar ett företag som binder eller häftar publikationen. I vissa fall görs sättningen i Sverige, medan tryckning och bindning sker utomlands. Själva mångfaldigandet kan också ske på olika tryckerier, exempelvis så att ett tryckeri framställer texten och ett annat bildmaterialet. Då produkten är slutbehandlad levereras den direkt till kunden och distributionen av pliktexemplaren, som ju lagenligt åvilar framställaren (dvs tryckaren) eller utgivaren/distributören inom landet, riskerar att glömmas bort.

I de fall då ett bokförlag ansvarar för produktionen framställs publikationerna numera ofta utomlands. Ca 25 procent av den svenska bokproduktionen trycks enligt uppgift i ett annat land, till stor del i Finland, Danmark eller Norge, men också i Italien, Storbritannien med flera länder (jfr Utrikeshandel med grafiska produkter, Grafiskt forum 1989:4, specialnummer). Förlagen, som är leveransskyldiga i dessa fall, saknar ibland rutiner för biblioteksleveranser med påföljd att sändningarna uteblir.

Även reklamtryck, varukataloger, resebroschyrer och dylikt avsedda för den svenska marknaden framställs i stor utsträckning utomlands, särskilt då det är fråga om omfångsrika trycksaker i stora upplagor. Material av detta slag trycks företrädesvis i Västtyskland.

Specialiseringen och internationaliseringen inom den grafiska industrin kommer sannolikt att öka i framtiden. Detta förhållande kan givetvis göra leveranserna till biblioteken problematiska - och gör så redan i dag. I dessa fall bör svårigheterna i första hand mötas med hjälp av förbättrad information till tryckerier, förlag och andra större utgivare.

5.4 Dokument i mikroform

Redan under 1920-talet började mikrofilmning användas i större omfattning i USA. Tekniken utvecklades för att tillfredsställa bankernas behov av arkiveringsmedium (man filmade bankchecker), men kom snart att brukas inom många vitt skilda områden - affärsvärlden, förvaltning, undervisning etc. Mikrofilmning började även tidigt användas av bibliotek. År 1927 startade Library of Congress i Washington ett gigantiskt program för filmning av utländskt material som saknades i biblioteket. Andra amerikanska bibliotek följde exemplet och mikrofilmning blev en ofta använd metod att förvärva litteratur.

Numera mikrofilmar bibliotek och arkiv sina originalpublikationer och arkivhandlingar för att undvika förslitning, s k skyddsfilmning (benämndes tidigare arkivfotografering). Frånsett skyddsfilmning sker produktion av mikroformer bl a för att spara utrymme, för att öka tillgängligheten, av hanteringstekniska eller distributionstekniska skäl.

Mikrofilmning ligger också till grund för produktion av mikropublikationer, som ofta ges ut av "tredje man" och är avsedda att säljas, företrädesvis till bibliotek (s k micropublishing). Publiceringen sker huvudsakligen i form av mikrokort (mikrofiche). Mikrokort är som medium en relativt sen uppfinning som togs i bruk omkring 1970. En ny tillämpning som fått stor betydelse är det förfarande som kallas COM (Computer Output on Microfilm). Denna teknik innebär att datorbaserad information kan tas

ut med hjälp av en skrivare som avbildar utdata på mikrofilm genom att utnyttja exempelvis laserstrålar.

Ett exempel på skyddsfilmning i kombination med utrymmesbesparing - för att möta förutsedd lokalbrist vid universitetsbiblioteken - är den fortlöpande mikrofilmningen av svensk dagspress. Tidningar i original arkiveras endast i KB och i Lunds universitetsbibliotek. Genom KB:s försorg distribueras mikrofilm till övriga leveransbibliotek utanför Stockholm.

Den produktion och försäljning av mikrokort, som Svensk Arkivinformation, SVAR i Ramsele - organiserad inom Riksarkivet - står för och som utgår från mikrofilmer av kyrkoarkivalier (de s k mormonfilmerna), visar hur man ökar tillgängligheten till ett attraktivt arkivmaterial.

SVAR producerar även mikrokort av tidigare utgivna, numera svåråtkomliga tryckta skrifter med anknytning till arkivmaterialet. Dessa produkter, av vilka det för närvarande finns ett tiotal titlar att köpa, framställs på beställning.

Exempel på dokument i mikroform som produceras parallellt med en pappersutgåva är bl a distributionsföretaget Seeligs bokhandelskataloger (på vilka det finns abonnemang om tolv eller arton utskick per år) samt Bibliotekstjänsts nyförvärvskatalog över utländsk litteratur förvärvad till svenska folkbibliotek och samma företags index över svenska tidningsartiklar (som distribueras till prenumeranter varje kvartal respektive en gång per månad). Katalogen utges varannat år i form av en kumulerad publikation som omspänner en längre period. Både nyförvärvskatalogen och index är sökbara online i Bibliotekstjänsts databas BURK.

Som självständiga publikationer utkommer fortlöpande bl a Patent: förteckning över de patent som meddelats av Kungl pa-

tent- och registreringsverket, som utges en gång per år, samt Accessionskatalog över utländsk litteratur i svenska forskningsbibliotek: AKB-mikro som utges av KB tre gånger per år. Posterna i accessionskatalogen är dessutom allmänt tillgängliga via LIBRIS databas.

Mikrokort anses vara en bra produktform i sådana fall då täta uppdateringar är nödvändiga. De är billiga att framställa och lätta att distribuera. De kan dock knappast kallas "användarvänliga" och produceras ofta för yrkesmässigt bruk på företag, i bibliotek etc, där man disponerar den behövliga speciella apparaturen. I de fall allmänheten tar del av informationen sker detta ofta indirekt.

De dokument i mikroformat som är avsedda för rent internt bruk vid myndigheter och företag - för att spara utrymme eller för att öka tillgången till viss information - är ointressanta i detta sammanhang. Exempel på mikroformer som inte kan jämställas med publikationer är all skyddsfilm samt SVARs stora produktion av filmade arkivalier på mikrokort. Vissa former kan däremot direkt jämföras med en utgiven skrift, t ex de ovan nämnda Patentverkets förteckning över meddelade patent samt KB:s accessionskatalog som för övrigt är försedd med ISSN. (Patentverkets publikation har hittills lämnats som gåva till KB.) SVARs mikrokort av äldre tryckta skrifter kan möjligen betraktas på samma sätt som nya utgåvor av en text utgiven på förlag och i detta sammanhang behandlas som publikationer (jfr faksimiler, dvs fotografiska "avbildningar" av handskrifter, böcker och dylikt).

Vid bedömningen av vilket material som bör omfattas av en utvidgad pliktexemplarslag bör man också uppmärksamma de parallell- och sekundärutgåvor av exempelvis mikrokort som produceras i anslutning till en pappersutgåva.

5.5 Information i elektronisk form

Nedan behandlas olika slag av elektronisk informationsförmedling där innehållet är eller kan vara baserat på text, vilket ger en naturlig anknytning till tryckta skrifter. Då informationen sprids i fixerad form, t ex via ett fysiskt medium som en datadiskett eller en optisk skiva, kan man också definiera informationsbärarna som publikationer. Av annan karaktär är exempelvis ADB-upptagningar som sprids i form av flöden via en terminal eller en dator som direktanslutits till den databas där informationen finns lagrad (s k online-system). All information som gjorts allmänt tillgänglig kan dock betraktas som i någon mening publicerad och därmed eventuellt vara värdefull att bevara för framtiden.

5.5.1 Datadisketter

Datadisketter utges huvudsakligen tillsammans med tryckta böcker. En handbok för datoranvändare kan exempelvis åtföljas av en programdiskett, men vanligare är att läromedelspaket innehåller en diskett. Publiceringsformen är helt jämförbar med s k kombinerat material som enligt definitionen i pliktexemplarslagen bl a kan omfatta en eller flera skrifter jämte ljud- och/eller bildupptagning och som är leveranspliktigt då det är mångfaldigat i minst 50 exemplar.

De stora läromedelsförlagen har numera en reguljär utgivning av datadisketter för skolbruk. Flertalet är kombinerade med material i tryckt form, men även fristående disketter kan förekomma. De försäljs ofta direkt av utgivaren eller via särskilda läromedelskonsulenter. Anledningen till detta är att materialet fordrar en kundservice långt utöver vad bokhandeln kan stå till tjänst med samt att upphovsrätten till dokumenten gör det intressant för utgivaren att bevaka försäljningen.

Fristående datadisketter produceras ännu i mycket begränsad omfattning i Sverige. Troligt är väl dock att detta lättdistribuerade medium i framtiden kommer att tas i bruk på olika sätt. Man kan t ex tänka sig att datorproducerade tidskrifter kommer att ges ut på diskett som parallellutgåvor till - alternativt i stället för - tryckta publikationer. Denna distributionsform är internationellt sett inte ovanlig och ett visst utbud av utländska tidskrifter på diskett finns även här (t ex Current contents som omfattar en lång rad olika ämnen och utges av Institute for Scientific Information i Philadelphia).

Möjligt är vidare att databaser kommer att publiceras genom att innehållet kontinuerligt överförs på diskett för distribution till abonnenter. Försök med att sprida datorbaserad information på detta sätt förekommer för närvarande i Sverige.

I likhet med kompaktskivor och andra optiska media utgör disketter fixerade fysiska och bibliografiska enheter som i princip kan jämföras med tryckta publikationer. Dokument i digital form är dock inte leveranspliktiga enligt nuvarande bestämmelser, vare sig de är utgivna tillsammans med en tryckt skrift eller är fristående. En del disketter har emellertid under senare tid kunnat förvärvas till KB:s samlingar som gåva från utgivarna.

5.5.2 Optiska media

Med optiska media avses här en grupp informationsbärare som karaktäriseras av att de bygger på optisk registrering och avläsning av informationen (till skillnad från magnetiska media som exempelvis datadisketter). De har funnits som teknisk lösning i ett femtontal år men började marknadsföras först omkring 1980. Under 1980-talet har utvecklingen av denna typ av media gått mycket snabbt. För närvarande existerar ca hundra olika optiska system för lagring av faktainformation, utbild-

ning, spel och underhållning samt för arkivering av dokument.

Om man bortser från kompaktskivor för musik, Compact Disc-Audio (CD-DA), som inte är aktuella i detta sammanhang, finns det tre huvudtyper av optiska system: videoskivor, kompaktskivor (CD) och optiska digitala lagringsmedia på skiva, band eller kort. I alla system avsöks informationen med hjälp av laser, medan lagringsformatet kan vara antingen analogt eller digitalt. Analog lagring kräver mindre utrymme än digital, men digitaltekniken ger å andra sidan större möjligheter att arbeta med, "manipulera", innehållet. Videoskivor har hittills huvudsakligen byggt på det analoga formatet och i stor utsträckning använts för "uppspelning" (jfr videoband), under det att kompaktskivor med digital lagring mera utnyttjats som ett interaktivt medium som tillåter användaren att ställa sökfrågor, göra redigeringar m m.

Användningsområdena för dessa medier är alltså delvis olika och betingade av systemens art. Videoskivor passar bäst för t ex underhållning och utbildning och sådan information där man vill ta del av innehållet i dess helhet. Kompaktskivor är med sina överlägset goda sökmöjligheter särskilt lämpade för faktainformation. Men även videoskivor kan ha digital lagring och kompaktskivor kan användas för ren uppspelning. Gränserna är således flytande. Det finns också olika typer av hybridsystem.

Hållbarheten för optiska media anses vara längre än för magnetiska informationsbärare. Den brukar beräknas till tiotjugo år.

Det optiska medium som för närvarande tycks vara av störst intresse för biblioteksområdet är CD-ROM (Compact Disc-Read Only Memory) som började marknadsföras 1985. CD-ROM är ett digitalt medium för lagring av text, ljud och bilder. Det har hittills i huvudsak använts för att sprida bibliografisk infor-

mation, men också uppslagsböcker, lexikon och dylikt publiceras på CD-ROM, som närmast kan karaktäriseras som ett katalogmedium med ovanligt goda möjligheter till sökning i texten (Bowker´s Books in Print och Grolier´s Academic American Encyclopedia med titeln Grolier Electronic Encyclopedia finns t ex på CD-ROM). CD-ROM har ännu så länge sin största användning inom bibliotek och bokhandel och på arbetsplatser där man behöver söka information i sin yrkesutövning. För att kunna använda detta medium krävs dels utrustning bestående av en persondator och en uppspelningsapparat, dels ett sökprogram. Enbart kostnaderna gör att försäljning till allmänheten för närvarande kan betraktas som utesluten.

Det är uppenbart att CD-produkter i framtiden kommer att spela en stor roll för spridning av både information och underhållning. CD-tekniken kommer att utvecklas ytterligare. En utlöpare till dagens CD-ROM är CD-I (Compact Disc-Interactive) som finns i produktion men ännu inte existerar på marknaden. Detta medium omfattar text, ljud och bild och är lämpat för såväl uppslagsverk och annan faktainformation som spel och underhållning. CD-I är ett fristående system med inbyggd dator som kopplas till en TV-apparat. Man planerar att rikta marknadsföringen till bl a hushåll. Det är möjligt att CD-I - eller någon liknande produkt avsedd för spridning bland allmänheten - kommer att finnas i Sverige om fem - tio år.

En annan aktuell typ av optiskt "minne" är WORM (Write Once Read Many (Times)) som funnits på marknaden sedan 1983. På denna skiva kan användaren - men bara en gång - skriva in egen information som sedan kan läsas ett obegränsat antal gånger. Med WORM som utgångspunkt väntar man nu på en utveckling av systemet som tillåter upprepade förändringar i innehållet. Denna typ av medium är lämpad för arkivering i stor omfattning vid banker, försäkringsbolag, sjukhus etc och är mindre intressant i detta sammanhang.

I de fall då optiska media - till skillnad från databaser - har fixerad fysisk form och produceras i en upplaga för försäljning, kan man hävda att deras funktion är analog med traditionella publikationers. Möjligen kommer också en del databaser i framtiden att distribueras i form av något optiskt medium och ges ut med vissa intervall (jfr böcker som fortlöpande kommer ut i nya upplagor).

I Sverige kom den första kommersiellt framställda optiska produkten, en CD-ROM, 1988 (Termdok, utgiven av Walters Lexikon) och ytterligare ett par CD-ROM väntas utkomma inom kort (en parallellutgåva till uppslagsboken Stora Focus och en sammanställning av ett antal ordböcker som båda utges av Esselte). Hos oss där marknaden är begränsad, får man räkna med att optiska media antingen kommer att framställas som en parallell- eller biprodukt till en databas eller en utgåva i pappersformat eller också som resultat av ett internationellt samarbete mellan förlag i flera länder. På så sätt blir produktionskostnaden rimlig trots en liten upplaga.

Eftersom optiska media inte existerade på marknaden 1978 då den nya pliktexemplarslagen tillkom, omfattas de idag inte av leveransplikt. (Musikskivor utgör undantag eftersom de definieras som fonogram och alltså levereras till ALB.) KB har hittills inköpt det material som bedömts vara av nationellt intresse.

Liksom i fråga om datadisketter och mikroformer bör man också här överväga om optiska media skall omfattas av leveransplikt i sådana fall då de är utgivna som parallellpublikation till ett svenskproducerat bokverk.

5.5.3 Databaser

Med utgångspunkt i lagstiftningens definition av begreppet "tryckt skrift" kan man på basis av spridningsfaktorn dela in databaser i två huvudgrupper: allmänt tillgängliga databaser och interna databaser. De senare, som till sin funktion närmast motsvarar arkivalier, tas inte upp till behandling här. Allmänt tillgängliga databaser sprids genom abonnemang, köp, lån eller dylikt. De kan täcka informationsbehov hos stora grupper, men är ofta avsedda för speciella kategorier av användare.

Informationen i allmänt tillgängliga databaser når brukaren via direktkoppling, dvs genom att en terminal knyts direkt till den dator som lagrar basen. Detta kan ske antingen över telefonnätet eller över ett särskilt datakommunikationsnät, eventuellt via en fast förbindelse. Man säger att databasen är tillgänglig online.

Organisatoriskt kan den person eller institution som producerat en databas antingen själv tillhandahålla den eller låta en databasvärd göra detta. I Sverige finns ett trettiotal värdar som svarar för hela databasbeståndet. En och samma värd kan tillhandahålla ett antal baser. MIC vid Karolinska institutets bibliotek och informationscentral har exempelvis åtta databaser, DataArkiv har elva och DAFA DATA AB över trettio.

Allmänt tillgängliga databaser har producerats i Sverige under ca tjugo år. Från början dominerade de s k referensdatabaserna, men under senare år har även andra typer introducerats, nämligen faktadatabaser och fulltextdatabaser. Nedan redovisas en översikt av det nuvarande beståndet av allmänt tillgängliga databaser i Sverige. Av de 121 baserna är 110 av inhemsk produktion och återstående elva nordiska eller internationella baser som sprids i landet via svenska värdar. De senare är huvudsakligen referensdatabaser.

Startår	Referens-databaser	Fakta-databaser	Fulltext-databaser	Samtliga
-1970	6	-	1	7
1971-75	11	1	6	18
1976-80	19	12	4	35
1981-85	7	6	-	13
1986-	4	10	11	25
?	7	8	8	23
Samtliga	54	37	30	121

(Källa: Chambert, Ingrid, Databaser och videotex i Sverige, utgiven av Televerkets Databastjänst i samarbete med Tekniska Litteratursällskapet 1989.)

Referensdatabaserna lagrar information om litteratur, andra databaser och dylikt. Faktabaserna innehåller mestadels affärsinformation och ekonomiska data. Fulltextbaserna tillhandahåller hela dokument, t ex lagtexter, tidskriftsartiklar m m. De senare typerna av databaser har som framgår ovan den snabbaste tillväxten.

Uppdateringen av baserna sker med skiftande intervall: från varannan minut till en gång om året. De flesta uppdateras varje dag, en gång i veckan eller "kontinuerligt". Mest aktuella hålls fakta- och fulltextdatabaserna. Uppdateringen sker väl oftast genom tillägg, men den befintliga texten kan också ändras. I en del baser ges även användarna möjlighet att registrera information och göra ändringar i inlagda poster samt arbeta interaktivt.

Innehållet i baserna - eller delar av detta - tas i de flesta fall ut i pappersformat och publiceras. Detta gäller framför allt beträffande fulltextbaserna. Ur ett par referensdatabaser tas publikationer ut i form av mikrokort. Vissa baser är samman-

ställda av tidigare publicerat material eller kan sägas vara biprodukter till tryckta publikationer.

I dag räknar man med att databaser inom en snar framtid regelbundet kommer att tas ut och publiceras på diskett eller - så småningom - någon form av optiskt medium. Förberedelser i denna riktning har startat på vissa håll i landet. I jämförelse med databaser tillgängliga online kan disketter och optiska skivor sägas ha en större principiell likhet med traditionella publikationer. De utgör fysiska och bibliografiska enheter som producerats i en upplaga för försäljning.

Nuvarande pliktexemplarslag omfattar varken databaser eller elektroniska publikationer i någon form. På samma sätt förhåller det sig också i de allra flesta andra länder. I det följande redovisas en genomgång av förhållandena i några europeiska stater.

I **Norge** tycks man ha kommit längst vad gäller leveransplikt av nya media. I juni 1989 antog stortinget en proposition om en ny lag angående "avleveringsplikt for allment tilgjengelege dokument" (1988/89:52). Den inkluderar även information i digital form, s k "EDB-dokument" (maskinläsbar information), som kan utgöras av såväl magnetband, disketter och dylikt som databaser tillgängliga online.

Såväl i utredningen Frå informasjon til kulturarv (NOU 1984:3) som föregick det slutgiltiga lagförslaget som i propositionen diskuteras problemen kring pliktleverans av databaser ganska ingående. Man konstaterar att leverans endast kan komma i fråga för baser som är allmänt tillgängliga (sökbara online) och producerade i Norge eller avsedda för den norska marknaden. De frågor som omedelbart inställer sig är: - I vilken form ska databaserna levereras? - Med vilka intervall ska leveranserna ske? - Och hur bör informationen lagras?

Propositionen lämnar vissa besked om hur man har tänkt sig att dessa frågor skulle kunna behandlas. Till att börja med fastslås att en databas måste konverteras till ett annat medium och ges en standardiserad form, innan leverans kan ske, och att producenten förväntas göra detta. (Lagen ger producenterna möjlighet att ansöka om ersättning för produktionskostnader.) Magnetband nämns som ett lämpligt leverans- och lagringsmedium. I propositionen betonas att informationen skall återfinnas på bandet i läslig form, dvs strukturerad, och att kvaliteten på det levererade dokumentet skall var hög. Vikten av att nationalbiblioteket skaffar lämplig utrustning för att kunna tillhandahålla informationen poängteras särskilt.

Leveranserna förutsätts komma till stånd genom individuella avtal med producenterna. Att sträva efter fullständig täckning anses orealistiskt. Mer än ett pliktexemplar bedömer man heller inte vara rimligt att kräva. Beträffande leveransintervall sägs att de bör kunna variera beroende på basens karaktär, uppdatering och dylikt. Om informationen finns tillgänglig i annat format är också enligt propositionen en viktig faktor att ta hänsyn till vid bedömningen av leveransskyldigheten. Man föreslår - vilket även utredningen gjorde - en försöksverksamhet med leverans av databaser under en begränsad tid, innan föreskrifter och praktiska riktlinjer utfärdas.

Även i **Finland** föreligger just nu ett förslag till ny lag om s k friexemplar (Promemorior utgivna av undervisningsministeriets arbetsgrupper 1989:10). Allmänt sägs att lagen bör vara så generellt formulerad att den omfattar alla slag av mångfaldigade produkter som innehåller text, ljud eller bild eller är sammansatta av dessa komponenter. Hit hör exempelvis datadisketter och optiska media. Databasers online-versioner anses dock av praktiska och ekonomiska skäl inte vara möjliga att ta emot som pliktleverans för närvarande. Programvara tillhör inte heller det material som föreslås bli leveranspliktigt.

Också i **Danmark** diskuterar Rigsbibliotekarembedet en ny pliktleveranslag som förutsätts komma att omfatta även "nye materialer og medier". Datorprogram och annat originalmaterial i maskinläsbar form som "falder ind under publiceringskriteriet" samt maskinläsbar sats till tryckta publikationer hör till de kategorier av informationsbärare som omnämns i de redogörelser som bildar underlag för diskussionen.

I **Västtyskland** har resultatet av en genomgång av behovet av leverans av olika "nya media" nyligen redovisats (Picard, B & Walter, K, Bedeutung, Stand und Ausbau der nationalen Medienarchivierung..., Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 1988:4). Beträffande arkivering av databaser anser författarna att det skulle vara värdefullt att bevara vissa typer, om de ekonomiska och praktiska problem som är förknippade med insamling, lagring och tillhandahållande kunde lösas. Hit räknas bibliografiska och statistiska databaser samt fulltextdatabaser med lagtexter, domstolsutslag, normer m m. Man menar dock att endast de delar av materialet som inte finns publicerade i annan form bör arkiveras.

Även datorprogram, som oftast förekommer i diskettformat, anses viktiga att bevara och insamlas för övrigt redan av det västtyska nationalbiblioteket Deutsche Bibliothek i Frankfurt am Main. Program till datorspel är däremot ett material som man inte anser har nationellt intresse.

I **Storbritannien** omfattas inga nya media av nuvarande lagstiftning om pliktexemplar, vilken gällt från 1911, men går tillbaka på en lag om copyright från 1842. Något samband mellan copyright och pliktleveranser existerar dock inte längre.

Insamling och arkivering av information i elektronisk form har under senare tid diskuterats mellan bl a nationalbiblioteket British Library och ett antal producenter i ett nu avslutat projekt som hade att ta ställning till om ett natio-

nellt arkiv för information lagrad i elektronisk form borde upprättas (Knowledge Warehouse-experimentet). Försöket omfattade både material avsett att publiceras elektroniskt (t ex online) och sådant som i någon fas i publiceringsprocessen förekom i elektronisk form. (Litteratur: Knowledge Warehouse: report on phase 1 of the project, vol 1-2, utgiven av Publishers Databases Ltd 1987; Williamson, Robin, Knowledge Warehouse, Library and information research report 65, 1987 samt The Knowledge Warehouse: legal and commercial issues, The electronic library 6(1988:1)). Man har emellertid kommit fram till att leverans av sådant material måste ske på frivillig basis på grund av de problem som sammanhänger med såväl själva leveransförfarandet som upphovsrätten till informationen.

Inga elektroniska informationsbärare av de slag som omtalas ovan (inklusive CD-ROM och dylikt) arkiveras systematiskt i Storbritannien i dag. Ingen ändring av lagstiftningen är heller aktuell.

Lagstiftningen i **Frankrike** är från 1943, men har sedan dess utvidgats i flera omgångar, den senaste 1977. Elektroniska media som databaser, disketter, optiska skivor och dylikt omfattas dock inte av leveransplikt.

I **USA** förhåller det sig på det sättet att den amerikanska copyrightlagen, som ligger till grund för pliktleveranserna till "nationalbiblioteket" Library of Congress i Washington, är så utformad att den kan tillämpas på såväl trycksaker som elektroniska informationsbärare med upphovsrättsligt skydd av typ databaser. Lagen ger alltså kongressbiblioteket möjlighet att samla in information som förmedlas via datorer, men så har enligt uppgift ännu inte skett.

I UNESCOs rekommendationer, Guidelines for legal deposit legislation (Paris 1981), ges anvisningar om vilka materialkate-

gorier som en lagstiftning om pliktleveranser bör kunna omfatta. Inledningsvis fastslås att allt som blivit offentliggjort i princip kan ingå i leveransplikten, vare sig det rör sig om en skrift som spritts bland allmänheten, ett radio- eller TV-program som sänts eller en teaterpjäs som spelats inför publik. Hit räknas även "machine-readable data when it has been conveyed in any form to the public, be it by punched cards [hålkort], tapes, discs, printout, display on a screen [via en bildskärm]." Datorbaserad information - vare sig den är spridd i fysisk form eller uteslutande tillgänglig online - tillhör således det material som enligt riktlinjerna bör kunna omfattas av leveransplikt.

I samband härmed kan noteras att det sedan 1978 finns internationella regler för katalogisering av datafiler, nämligen i den andra upplagan av Anglo-American cataloguing rules, (AACR2), utgiven av American Library Association, Chicago.

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att frågan om bevarande av digitalt lagrad information har aktualiserats i flera europeiska länder och även tagits upp i UNESCOs anvisningar rörande pliktleveranser. De problem som i första hand inställer sig - och som måste lösas om man överväger införande av leveransplikt för databaser - tycks huvudsakligen vara knutna till följande frågekomplex:

- Vilka databaser eller vilken information bör omfattas av leveransplikt? Alla allmänt tillgängliga databaser eller endast de baser eller de delar av en bas som inte publiceras på annat sätt (t ex i pappers- eller mikroformat)? Bör olika typer av databaser behandlas på samma sätt?
- När skall leveranserna ske? Fortlöpande, en gång per år, när databasen är avslutad? I enlighet med individuella avtal?
- Till vilket leveransmedium bör informationen överföras? Vem - producenten eller mottagande bibliotek - skall utföra och bekosta konverteringen?

- I vilket medium bör informationen bevaras? Hur skall kostnaderna för dokumentationen och fortlöpande fysisk vård av den lagrade informationen täckas? (Man får också räkna med konvertering till annat lagringsmedium i samband med att ny apparatur införs.)
- Hur skall informationen göras tillgänglig för forskare och andra intressenter?

Problemen är många och av både praktisk och ekonomisk art. Ingenstans tycks man heller ha löst dessa frågor, trots att de ägnats avsevärt intresse, t ex i Norge och Storbritannien.

5.5.4 Elektroniska tidskrifter

En elektronisk tidskrift kan definieras som en periodiskt utkommande publikation där hela produktionskedjan sker i elektronisk form - från författarens inmatning av texten i en dator till dokumentleveransen online. Texten kan läsas direkt på skärmen, alternativt tas ut i form av en papperskopia eller föras över till en diskett som är lättare och billigare att hantera än online-versionen. Systemen ger ofta möjlighet till ett interaktivt arbetssätt genom att konferens- och meddelandefaciliteter kan anslutas.

Det finns två huvudtyper av elektroniska tidskrifter. En typ består av parallellutgåvor till tryckta och redan etablerade publikationer. Denna publiceringsform är internationellt sett inte ovanlig och företeelsen tycks vara på frammarsch. Ämnesområden som har ansetts lämpliga för distribution online är kemi, medicin, biomedicin och annan naturvetenskap där kravet på snabb information är högt ställt och resulterar i tät utgivning och korta artiklar. Att överföra illustrationer och dylikt kan dock innebära problem, eftersom abonnenternas tekniska utrustning ofta inte har sådan kvalitet att bildåtergivning är möjlig.

Elsevier Science Publishers i Holland är ett förlag som tidigt satsade på elektronisk distribution av vetenskapliga periodiska publikationer parallellt med den traditionella utgivningen i pappersformat. Publiceringen startade redan omkring 1970 med Excerpta Medica och har sedan fortsatt med bl a biomedicinska tidskrifter.

I Sverige förekommer ingen parallellpublicering av detta slag. Frågan är om vår utgivning har den omfattning som krävs för att parallellpublikationer i elektronisk form ska löna sig att producera. Eventuellt skulle ett samarbete med andra länder kunna skapa förutsättningar för elektronisk utgivning av svensk vetenskaplig litteratur.

Den andra typen av elektroniska tidskrifter utgörs av publikationer som endast ges ut i denna form och som därför vad innehåll m m beträffar direkt kan anpassas till digital utgivning. Karaktäristiskt för systemen är att de har en utbyggd meddelandefunktion (mail-system) och erbjuder möjlighet till s k computer conferencing.

Ämnesmässigt är dessa publikationer än så länge begränsade och företrädesvis inriktade på information kring och diskussion av datorer som publiceringsmedium (t ex TeXMaG för användare av TeX Computer Typesetting System med ca 1600 prenumeranter, Info-Kermit Digest, Risks-Forum Digest m fl). De fungerar närmast som ett internationellt kommunikationsnät för intressenter inom ett visst område. Titel, volym- och nummerbeteckning liksom en förefintlig redaktör ger dock dokumenten en omisskännlig karaktär av tidskrift, om än i en annorlunda, kommunicerande form som kan sägas ligga mellan traditionell publikation och samtal.

Publiceringsformen har utvecklats ur de konferenssystem som förekom i USA under 1970-talet och de allra flesta nu existerande titlar emanerar också därifrån. Publikationstypen kan knappast

sägas vara etablerad i Europa, även om vissa projekt bedrivs eller har bedrivits - t ex DOCDEL-projekten inom EG-kommissionen - med syfte att finna en fungerande modell för utgivning av elektroniska tidskrifter. Ingen nu existerande publikation av detta slag har sitt upphov i Sverige, men försöksverksamhet har förekommit också här (Extemplo, en teletidning som distribuerades via SCANNET, var ett organ för meddelanden och notiser inom IoD-sektorn i Norden som utgavs på prov mellan 1979 och 1983 och hade sin huvudredaktion vid Karolinska institutets bibliotek och informationscentral).

Ett datorsystem som kan sägas ha viss anknytning till den typ av elektronisk publicering som det här är fråga om är KOM-systemet: QZ-KOM som finns vid QZ UniversitetsData AB, Kommun-KOM vid Kommun-Data AB m fl. Det utgör en bas för diskussioner och erfarenhetsutbyte inom en rad vitt skilda ämnesområden. Ett visst redaktionellt ansvar för material som publiceras i samband med öppna, allmänna möten finns, men presentationen av inläggen sker inte i vad som i bibliografisk mening kan kallas tidskriftsformat. KOM brukar snarast karaktäriseras som ett elektroniskt konferens- och brevsystem.

Liksom vid all elektronisk publicering gäller även för tidskrifter att fördelarna med distributionsformen är snabbheten, möjligheten att förändra informationen och ständigt hålla den aktuell (genom exempelvis gallring) samt de goda sökmöjligheter som systemen ger. Att kunna koppla publikationen till ett konferenssystem anses också vara mycket fördelaktigt eftersom det befrämjar informella kontakter.

5.5.5 Videotex

Videotex (teledata, datavision) har funnits sedan 1970-talets början och introducerades som kommersiell tjänst i Sverige 1982. Genom detta medium kan databaser anslutna till telenätet

med hjälp av speciell utrustning göras tillgängliga på en TV-skärm eller via en persondator. Tjänsterna tillhandahålls av Televerket.

Videotex är lämpat för snabb informationsspridning som ofta riktas till speciella grupper. För bilbranschen finns exempelvis Autotel, för börsmäklare bl a Aktievisionen osv. Information om banker, försäkringsbolag, postorderfirmor, resebyråer och deras tjänster och varor tillhör de områden som är representerade inom videotex. Exempel på mer generell information är SCB-Visionen, som omfattar ekonomisk snabbstatistik och produceras av Statistiska centralbyrån, samt Televerkets egen Nummervisionen. I videotextjänsten ingår även meddelandehantering, den s k Brevlådan.

Abonnenterna utgörs huvudsakligen av företag. Eftersom systemet även tillåter interaktiv användning kan ett företag låta sina kunder göra beställningar via videotex, s k teleköp. Också företagsintern information kan spridas via videotex. De flesta videotextjänster är dock "öppna", dvs tillgängliga för envar som önskar abonnera på informationen. Televerket har för närvarande ett hundratal sådana tjänster att erbjuda.

Utmärkande för videotex som medium är dels informationens korta livslängd, dels möjligheten till interaktivitet. Videotex bör därför snarast betraktas som ett kommunikationssystem.

5.5.6 Telefax

Telefax (telefaximil) är ett system för att sända och motta text och bild via telefonnätet. Informationen levereras genom mottagarens apparat i form av ett pappersdokument. Alla som är anslutna till telenätet kan utan vidare formaliteter låta installera och använda telefax. Systemet infördes i Sverige 1982 och har snabbt vunnit en mycket stor spridning. Antalet apparater uppgår för närvarande till ca 70 000.

Telefax används för distribution av meddelanden, antingen till en enskild person eller till en hel grupp av mottagare. Vanligt är att man på detta sätt skickar exempelvis utkast till skrivelser, korrektur för bearbetning och dylikt. I egenskap av elektronisk brevlåda får telefaxapparaterna också ta emot reklam och information som inte alltid är önskvärd ur mottagarens synvinkel. Denna informella kommunikationsform har i många sammanhang kommit att ersätta telefonsamtal och traditionell postgång. Däremot används telefax knappast för textdistribution av sådan karaktär att TF och pliktexemplarslagen är tillämpliga (jfr dock Sverigeidag, ett nyhetsblad som utges av Sverige-Nytt Förlag och faxas till prenumererande företag, huvudsakligen svenska dotterföretag i utlandet).

5.5.7 Telex - teletex

Telex (telegraph exchange) består av en fjärrskrivmaskin som är ansluten till telefonnätet och har möjlighet att sända och ta emot meddelanden från andra telexapparater. Telextjänsten togs i bruk omkring 1950 och har huvudsakligen kommit att användas för kommunikation inom det privata näringslivet.

Teletex kan sägas vara en modern variant av telex. "Skrivmaskinen" har ersatts med en ordbehandlingsutrustning eller en terminal. Denna teknik väntas dock inte få någon större spridning på grund av konkurrensen från telefax.

Varken telex eller teletex är avsett för eller används veterligen för distribution av sådana meddelanden som kan liknas vid publikationer.

5.6 Kombinerat material

Sedan 1979 är s k kombinerat material leveranspliktigt till KB och universitetsbiblioteket i Lund. Kombinerat material defi-

nieras som en eller flera skrifter som givits ut tillsammans med ljud- och/eller bildupptagning, dvs grammofonskiva, ljudkassett, film eller dylikt. Detta material utgörs huvudsakligen av "läromedelspaket".

Nedan redovisas statistiska uppgifter om tillväxten av kombinerat material i KB.

	Antal titlar	Antal AV-delar
1979/81	346	?
1982	86	?
1983	181	?
1984	237	351
1985	135	310
1986	ca 120	169
1987	104	240
1988	59	205

(Källa: Kungl bibliotekets årsberättelse 1984-87 samt interna uppgifter.)

Det är utgivaren eller beställaren som enligt lagen skall leverera det kombinerade materialet. I praktiken lämnas alltid böckerna från tryckaren och AV-delarna från utgivaren. Leverans av AV-media sker i de flesta fall först sedan utgivaren fått en påminnelse. Under 1988 fick sålunda inte mindre än 95% av detta material krävas in.

Numera förekommer det även att böcker ges ut tillsammans med en diskett. Det är framför allt de stora läromedelsförlagen som kompletterar sina skolböcker på detta sätt. Men också datorföretag som ger ut manualer till registerhanteringsprogram kan kombinera boken med en diskett (jfr 5.5.1).

Dessa disketter, som således enligt nu gällande lagstiftning inte är leveranspliktiga, har i viss utsträckning införskaffats

till KB på annat sätt för att publikationen eller "paketet" skall kunna arkiveras och tillhandahållas i fullständigt skick. Hittills har ett 30-tal sådana kompletterande disketter förvärvats.

5.7 Kassettböcker

Den typ av fonogram som utgörs av text inläst på band förekommer numera i två olika former: talböcker och kassettböcker. Talböckerna, som är avsedda som läsmedium för handikappade, har använts under lång tid med utnyttjande av olika tekniska lösningar. De är offentligt finansierade och utges av ett fåtal specialiserade institutioner och företag (se 5.8.1).

Kassettbok har blivit den vedertagna termen för den typ av inläsningar på band som - till skillnad från talböckerna - utges av förlag eller motsvarande och säljs i bokhandeln. De flesta kassettböcker innehåller skönlitterära verk. De är producerade med kommersiella och konstnärliga ambitioner och har en bokliknande förpackning. På omslaget finns uppgifter om utgivningen och en baksidestext. Kassettböckerna är i regel också försedda med ISBN.

Kassettböcker är alltså inte primärt ett handikapphjälpmedel men förekommer i begränsad omfattning i utlåningsverksamheten till läshandikappade. Produktionen är än så länge relativt liten. Ca 150 titlar finns enligt uppgift för närvarande att låna på bibliotek. Denna typ av fonogram innebär en möjlighet för synskadade att köpa och äga böcker.

Definitionsmässigt hör kassettböcker till det material som ALB enligt pliktexemplarslagen skall ansvara för och den hittillsvarande produktionen har också levererats dit. Kassetterna finns registrerade i Svensk bokförteckning för 1987 och 1988, men kommer fr o m 1989 att ingå i en förteckning över fonogram som Arkivet för ljud och bild planerar att ge ut.

5.8 Informationsbärare för läshandikappade

5.8.1 Talböcker

Talböcker är en typ av fonogram som till skillnad från kassettböcker (se 5.7) uteslutande är avsedda för synskadade och andra läshandikappade. De är subventionerade av staten och får endast inköpas av bibliotek.

Talböcker kan framställas utan upphovsmannens tillstånd. Produkterna håller acceptabel teknisk kvalitet, men inläsningarna görs i allmänhet utan konstnärliga ambitioner. I enstaka fall är det författaren som läser in sin text.

Produktionen sker genom Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB), Bibliotekstjänst AB, SRF Tal och Punkt AB/Lyss AB och länsbiblioteken. Varje år framställs mellan 2 500 och 3 000 talböcker. TPB som svarar för merparten låter göra ca 2 250 nya titlar per år. En talbok får dock inte produceras om en kassettbok finns utgiven.

TPB har ett stort bestånd av talböcker för utlåning, ca 30 000 titlar (över 200 000 kassetter). En viss utgallring av masterbanden sker fortlöpande.

Numera lånar TPB endast ut böcker till andra bibliotek, till sjukhus och till enskilda personer bosatta utomlands. All direktutlåning till individuella läsare i Sverige står folkbiblioteken för. Under senare år har förhållandevis betydande belopp satsats från statsmakternas sida på uppbyggnad respektive upprustning av talboksbestånden vid länsbiblioteken.

Arkivet för ljud och bild (ALB) bevarar för närvarande inga talböcker (däremot kassettböcker). ALB har gett producenterna dispens från leverans därför att materialet inte anses vara unikt. Arkivet har dock förbehållit sig rätten att få rekvirera

sådana talböcker som bedöms vara av intresse, men detta har enligt uppgift hittills inte skett.

I betänkandet Ljud och bild för eftervärlden (SOU 1987:51) föreslås att ett begränsat urval av talböcker skall levereras till ALB som prov på hur inläsningarna låter.

5.8.2 Taltidningar och taltidskrifter

Taltidning är benämningen på all intalad "aktuell" information som sprids till synskadade och andra läshandikappade. Termen taltidning användes om såväl dagstidningar som tidskrifter.

När det gäller dagspress finns det tekniskt sett två typer av taltidningar: radiotidningar och kassettidningar.

En **radiotidning** består av inläsningar ur dagstidningar som sänds över FM-nätet. Enligt lagen om radiotidningar (SFS 1981:508) definieras en sådan som ett radioprogram avsett för synskadade. Den synskadade måste vara försedd med speciell apparatur för att kunna ta emot informationen.

Radiotidningen är antingen en (förkortad) version av en allmän nyhetstidning eller en sammanställning av material ur två eller flera nyhetstidningar som själva distribueras som radiotidningar. Redigering och inläsning sker på tidningsredaktionen.

En **kassettidning** är i lagens mening (SFS 1982:521 om ansvarighet för taltidningar) en för synskadade avsedd version av en periodisk skrift som produceras och sprids genom ägaren av publikationen i fråga.

För närvarande framställs ett tjugotal dagstidningar också som taltidning och under 1989 väntas produktionen av ytterligare ett antal taltidningar kunna starta. Alla allmänna nyhetstid-

ningar av dagspresskaraktär som vill göra en taltidning har möjlighet att genom Taltidningsnämnden beviljas statligt ekonomiskt stöd för detta ändamål.

Speciellt för synskadade produceras därutöver ca 120 lokala och regionala taltidningar på kassett, **s k läns- och kommunaltidningar**. De framställs av kommunala eller landstingskommunala myndigheter. Innehållet i dessa tidningar utgörs av klipp ur tryckta publikationer, av egna inslag och av specialinformation. Tidningarna utkommer vanligen två gånger i veckan och har i många fall flera editioner. En tendens till ökad utgivningsfrekvens har på senare tid kunnat noteras beträffande dessa tidningar.

På kassett produceras även ca 120 **rikstäckande tidskrifter**. Cirka 90 är direktöverförda från tryckta publikationer genom redaktionernas försorg, medan ett trettiotal är gjorda speciellt för synskadade. De senare består av klipp ur tryckta tidskrifter och/eller nytt material av särskilt intresse för denna målgrupp. Några av tidskrifterna utkommer också i andra format, med storstil eller i punktskrift.

En förteckning över rikstäckande tidskrifter och dagstidningar som på olika media är tillgängliga för synskadade och andra läshandikappade, publiceras fortlöpande genom Synskadades Riksförbund (SRF).

Taltidningar och taltidskrifter är i rättslig mening att uppfatta som fonogram och skall därför enligt pliktexemplarslagen lämnas till ALB om de har producerats i minst 50 exemplar. ALB tar dock endast emot ett urval av taltidningar/-tidskrifter på kassett, för närvarande ett trettiotal. Övrigt material anser sig ALB inte ha möjlighet att ta hand om. Radiotidningar omfattas inte av leveransplikt och sådant material har heller inte levererats till ALB. I betänkandet Ljud och bild för eftervärlden (SOU 1987:51) föreslås att ALB även i fortsätt-

ningen endast bevarar ett urval av taltidningar och taltidskrifter.

5.8.3 RAPS/RATS-tidningar

En helt ny metod att försörja synskadade läsare med periodiska publikationer har lanserats i form av det s k RAPS/RATS-projektet. Detta innebär ett försök att i digital form direkt från en dagstidnings sätteridator via FM-nätet överföra information till synskadade. Systemet kräver att mottagaren är utrustad med en apparatur som kan omvandla informationen till punktskrift (RAPS = radioöverförd punktskrift) eller syntetiskt tal (RATS = radioöverförd talsyntes). Detta distributionssätt gör i princip all text i tidningen tillgänglig för den synskadade.

Enligt Taltidningskommitténs betänkande Radio- och kassettidningar - slutsatser och rekommendationer (Ds U 1987:6) har RAPS/RATS-systemet - och då särskilt RATS-metoden - stora fördelar och kan i framtiden tänkas användas för distribution av såväl dagstidningar som annan information. Tekniken anses dock vara svår att använda och i försöksverksamheten ingår just nu endast en dagstidning, Göteborgs-Posten, som sprids med RATS-metoden.

5.8.4 Punktskrift

Mellan ca 650 och 750 punktskriftsböcker för synskadade produceras varje år i Sverige. TPB låter i samarbete med SRF Tal och Punkt AB och Samhall WMP (i Fagersta) framställa 400/500 titlar per år. Rikscentralen för pedagogiska hjälpmedel för synskadade (RPH-syn) producerar - delvis i egen regi - ca 250 skolbokstitlar om året. Därtill kommer ett femtontal tidskrifter som fortlöpande framställs genom SRF (upplaga: 100-

700 exemplar).

Över hälften av TPBs produktion utgörs av barn- och ungdomslitteratur. I övrigt består materialet huvudsakligen av skönlitteratur och kurslitteratur för högskolestuderande. Av den senare kategorin görs mellan 60 och 80 titlar per år. Kursböckerna kan vara "skräddarsydda" för en individuell användare. I vissa fall framställs de som ett multimedium, delvis i punktskrift och delvis som talbok.

Ca tio tidskrifter utgivna i punktskrift kan betecknas som unika i den meningen att direkta motsvarigheter på annat medium saknas. De består dels av klipp ur tryckta publikationer, dels av nytt material. Den begränsade produktion av punktskriftsböcker som framställs som studiematerial för undervisning i punktskriftsläsning är även unik. Kurslitteratur och skolböcker kan vara hårt redigerade. Övrigt material finns antingen utgivet i tryck eller på kassett.

Sedan slutet av 1970-talet sker produktion av punktskrift med hjälp av datateknik. Texten kodas in i en dator och tas ut via en punktskriftsprinter, antingen direkt på papper eller på en tryckplåt som sedan kan användas för framställning av en upplaga. Informationen lagras på magnetband eller disketter.

I stort sett hela den datorbaserade produktionen finns bevarad på någon form av lagringsmedium, antingen hos SRF eller RPH-syn. Vid manuell produktion, som i viss utsträckning ännu förekommer, lagras plåtoriginalen.

Efter inbindning kan en normaltjock roman omfatta fem volymer. Mätt i hyllmeter upptar den mellan ca fyra och tio gånger så stor plats som en vanlig bok, beroende på vilken framställningsmetod som använts. Stereotypering ger en mindre voluminös slutprodukt än handskriven punktskrift.

De allra flesta punktskriftsböcker produceras i endast ett exemplar. Kostnaden för det första exemplaret är i genomsnitt ca 17.000 kronor. För följande exemplar varierar kostnaden starkt beroende på upplagans storlek.

TPB:s bestånd av punktskriftsböcker omfattar för närvarande ca 6 500 titlar. De kan lånas direkt från TPB eller via ett folkbibliotek. Ett litet antal titlar framställs varje år för försäljning.

TPB svarar för informationen om nyproducerade punktskriftsböcker genom att ge ut månadsförteckningar och kataloger. Materialet registreras också i Bibliotekstjänsts databas BURK. Det periodiska materialet ingår i de förteckningar över tidningar för läshandikappade som SRF fortlöpande publicerar.

År 1988 gjorde Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning (DFI) på regeringens uppdrag en utredning om arkivering av punktskrift. I utredningsrapporten föreslås att allt "unikt" material samt ett urval av läromedelsproduktionen skall bevaras för framtiden och att KB skall få arkiveringsansvaret. Texten bör enligt utredningen lagras på magnetband eller annat datorbaserat medium; äldre punktskrift bör konverteras till magnetband för arkivering.

Flera remissinstanser, däribland TPB, ansåg också att arkiveringsskyldigheten bör falla på KB. Några ansåg det vara naturligt att koppla arkiveringsansvaret till leveransplikt.

På grundval av utredningen och remissvaren ansåg sig DFI kunna slå fast att punktskriftsproduktionen i någon form bör bevaras för framtiden samt att produkterna bör omfattas av leveransplikt. I detta läge hänsköt DFI frågan till den förestående översynen av pliktexemplarslagen.

Varken i den nya norska lagen eller i propositionen till lagen (1988/89:52) nämns punktskrift särskilt. Av utredningen Frå informasjon til kulturarv (NOU 1988:3) framgår dock att man i Norge tänker sig leveransplikt av punktskrift "når dei berre finst i denne skriftforma". Om samma information finns publicerad i vanlig skrift skall dokumentet således inte levereras.

Sammanfattningsvis är de problem som närmast berör en eventuell arkivering av punktskrift knutna till följande frågor:

- Vilket material skall bevaras? Allt som produceras? Eller endast det som bedöms vara unikt? Hur bör man i så fall definiera begreppet "unik" i detta sammanhang?

- I vilken form skall materialet bevaras? I originalform eller på ett lagringsmedium?

- Var skall materialet arkiveras?

- Bör punktskriftspublikationer som är producerade för att lånas ut eller försäljas och således är avsedda för "spridning bland allmänheten" - om än i begränsad omfattning - omfattas av leveransplikt? Pliktleverans av punktskrift i originalform förutsätter eventuellt att ett extra exemplar framställs för arkivering.

5.8.5 Videogram på teckenspråk

Videogram på teckenspråk för döva produceras av Sveriges dövas riksförbund (SDR). Riksförbundet för pedagogiska hjälpmedel för hörselskadade (RPH-Hör) samt Utbildningsradion. För närvarande uppgår antalet framställda videogram till ca 200. Varje videogram görs i mellan 50 och 100 exemplar. Till SDR, som har den största produktionen, administreras statliga medel för verksamheten via TPB.

Videogrammen katalogiseras av TPB. Länsbiblioteken och vissa folkbibliotek lånar ut materialet som även distribueras till alla dövföreningar i landet. För arkiveringen ansvarar ALB i enlighet med pliktexemplarslagen.

6 ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG

6.1 Allmänt

Uppdraget för denna utredning är att företa en översyn av nu gällande bestämmelser om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar - dock ej i de delar som berördes av Ljud- och bildbevarandekommitténs uppdrag - samt utreda förutsättningarna för eventuella kompletteringar. I direktiven konstateras också uttryckligen, att det inte finns någon anledning att ifrågasätta huvuddragen i det nuvarande regelsystemet.

Mot bakgrund av denna begränsning av mandatet är det knappast behövligt att här gå in på någon utförligare diskussion av de allmänna motiven för den lagstiftning som utredningen avser. Följande synpunkter är närmast tänkta att tjäna som utgångspunkt för de förslag som sedan framläggs om utvidgning av leveransplikten till ett antal grupper av informationsbärare som nu inte omfattas av pliktexemplarslagen.

Syftet med de lagar om leveransplikt som finns i de flesta stater har växlat under tidernas lopp, men numera är det kulturella och vetenskapliga motivet det helt dominerande. Naturligtvis har dock även t ex administration, rättsväsen och näringsliv ett starkt intresse av att det finns så heltäckande samlingar som möjligt av i respektive land offentliggjorda dokument av skilda slag.

Lagstiftningen var länge - och är i många länder fortfarande - uteslutande inriktad på en enda dokumentkategori: tryckta skrifter. Även om detta har sin naturliga historiska förklaring i det tryckta ordets länge helt dominerande ställning, kan det ändå förvåna att man har varit så långsam att dra konsekvenserna av nya offentliga medias framväxt under 1900-talet. Ett exempel kan visa hur denna tvekande attityd har resulterat i egendomliga

ojämnheter när det gäller dokumenterandet av samtidens - och således så småningom det förflutnas - kulturyttringar.

> KB och de äldre universitetsbiblioteken innehåller mycket stora samlingar av s k skillingtryck, "visor tryckta i år" och jämförligt material, som har stort intresse som vittnesbörd om den folkliga kulturen i Sverige alltifrån 1700-talet. I samband med att grammofonen slog igenom åren kring första världskriget upphörde denna stora tryckproduktion praktiskt taget helt. Men de grammofonskivor, som på många sätt kan sägas ha övertagit skillingtryckens funktion, omfattades inte av leveransplikt och har därför endast ofullständigt bevarats.

I Sverige innebar 1978 års lag stora framsteg i riktning mot ett bevarande av kulturyttringar och opinionsbildning, oavsett i vilket medium de dokumenterats. Den ordning som då infördes för bevarande av radio- och TV-program, fonogram och videogram representerar, internationellt sett, en hög ambitionsnivå.

Pliktexemplarslagen 1978 med tillhörande tillämpningsföreskrifter innebar förbättringar även när det gäller bevarandet av tryckta skrifter. Antalet exemplar utökades till sju, avsedda för KB och de sex universitetsbiblioteken. KB:s exemplar definierades som "nationalexemplar" och omgavs med särskilda skyddsföreskrifter. Lunds universitetsbibliotek ålades att bevara trycket med i princip samma fullständighet som KB ("nationellt reservexemplar"). Vidare tillkom en ny ordning för leverans och bevarande av dagspressen, samtidigt som medel tillfördes för löpande mikrofilmning av samtliga tidningar.

Under 1980-talet har den tekniska utvecklingen varit snabb, och en rad elektroniska informationsmedia har fått ökad betydelse. Det måste anses angeläget att försöka finna lämpliga former för att inkludera även dessa media i pliktleveranssystemet. Även den grafiska tekniken har förändrats genom tillkomsten av nya förfaranden, och en del av dess produkter kan vara

svåra att inordna i det existerande regelsystemets begreppsvärld.

Den beskrivande delen av denna utredning försöker ge en någorlunda fyllig bild av denna utveckling. I föreliggande avsnitt kommer de olika grupperna av informationsbärare att behandlas var för sig. Vissa allmänna riktlinjer bör emellertid gälla gemensamt för alla typer av informationsbärare, som föreslås omfattas av lagstiftningen.

Till grund för en översyn och komplettering av pliktexemplarslagen bör sålunda ligga följande principer:

- Lagen bör vara neutral i förhållande till olika informationsmedia.

- Leveransplikt bör gälla för sådana skrifter, upptagningar osv som fixerats i form av ett dokument av något slag och är avsedda att i denna form spridas till en större krets av användare i samhället.

- Regelsystemet får inte belastas med tekniska detaljer. Avgränsningen av det leveranspliktiga materialet bör ske i breda men väl definierade kategorier.

- De förpliktelser som åläggs producenter/utgivare av skilda slag av informationsbärare bör göras så likformiga och så föga betungande som möjligt. En naturlig utgångspunkt är den väl etablerade princip som sedan länge ligger till grund för leveranserna av tryckta skrifter, dvs att respektive dokument skall levereras i befintligt skick. Om t ex konvertering till annat medium anses erforderlig för ett långsiktigt bevarande, bör detta alltså i princip vara en angelägenhet för mottagaren.

6.2 Tryckta skrifter och därmed jämställt material

6.2.1 Inledning

Som ovan framhållits har den grafiska teknikens utveckling i kombination med effekterna av den från 1979 gällande lagen medfört en avsevärd ökning av pliktleveranserna till biblioteken under 1970- och 1980-talen. Detta innebär dock knappast att leveranserna blivit fullständigare. Tvärtom finns det anledning att anta, att en större andel än tidigare av de skrifter, på vilka TF 1 kap 5 § är tillämplig och som följaktligen faller under leveransplikten, inte blir levererade till biblioteken. Den främsta anledningen härtill är produktionens spridning till ett mycket stort antal nya reprocentraler, interntryckerier osv - en utveckling som biblioteken inte haft möjlighet att följa upp med en motsvarande förstärkning av sina informations- och kontrollinsatser.

Samtidigt har en rad nya tryckteknikska förfaranden, baserade på datateknik, tagits i bruk, vilkas produkter ibland är svåra att förena med den vedertagna synen på begrepp som "upplaga", "spridning" osv.

Man kan naturligtvis mot denna bakgrund fråga sig, om det finns anledning att på något sätt ompröva kriterierna för leverans av "skrifter" till biblioteken. - Får biblioteken med nuvarande regelsystem ta emot "rätt" skrifter eller är det intressanta kategorier som saknas, medan andra som nu levereras skulle kunna undvaras? - Måste preciseringar göras i lagtexten beträffande nya grafiska produktionsmetoder och produkterna av dessa? - Kan man på det hela taget finna mera ändamålsenliga kriterier för definierandet av leveransplikten i fråga om skrifter än de som nu gäller?

En grundläggande utgångspunkt måste vara att kriterierna för leverans skall vara enkla att uppfatta och tillämpa för såväl

de leveransskyldiga producenterna som de mottagande biblioteken. Undantagen bör vara få och måste kunna definieras väl. Lagtexten bör så litet som möjligt belastas med detaljer - ofta snabbt föråldrade - om t ex olika tekniska förfaranden. Det är vidare väsentligt att det finns en väldefinierad principiell grundval för vad som är leveranspliktigt och vad som inte är det.

En central tanke i det nuvarande regelsystemet är den anknytning som skett av föreskrifterna om pliktleverans av skrifter till TF:s definition av "tryckt skrift och annan skrift, som avses i 1 kap 5 § tryckfrihetsförordningen". Med andra ord: Skrifter, på vilka TF är tillämplig, med det skydd den ger och de ansvarsregler den innehåller, är därmed också automatiskt underkastade leveransplikt till biblioteken.

Anknytningen till TF med dess höga status innebär en stor fördel, och det finns enligt min bedömning ingen anledning att ompröva denna grundläggande utgångspunkt.

Frågan om leveransernas faktiska omfattning och inriktning inom de ramar, som uppställts av lagstiftningen var tidigare föga uppmärksammad. Från bibliotekens sida utgick man mer eller mindre medvetet från att det var möjligt att uppnå en praktiskt taget hundraprocentig täckning. I den mån medvetna avsteg härifrån förekom, hade de oftast karaktären av punktvis insatta nödåtgärder i ett pressat personal- eller utrymmesläge.

Under de förutsättningar som nu råder, med en ökande trycksaksproduktion fördelad på ett växande antal ofta ganska små producenter, är det viktigt att prioriteringen är medveten och styrs av långsiktiga överväganden.

Ett centralt problem är informationen till de leveransskyldiga producenterna. Medan de reguljära tryckerierna har en lång tradition på området och generellt sett väl efterlever de

regler som gäller, finns det bland de nya producentgrupperna en betydande osäkerhet. Under de senaste åren har KB i samarbete med övriga berörda bibliotek tagit en rad initiativ, som syftar till en effektivisering av informationsinsatserna. Bl a sker en viss omprioritering från punktvis insatta kontrollåtgärder till mera generell information, riktad till viktiga grupper av producenter.

Sammanfattningsvis kan konstateras, att leveransernas inriktning inom det gällande regelsystemets ramar väsentligen är ett resursproblem och en policyfråga. Principiella förändringar av själva regelsystemet och dess inriktning synes när det gäller gruppen skrifter inte påkallade.

De gränsdragningsproblem som sammanhänger med användningen av nya grafiska produktionsmetoder har ovan belysts relativt utförligt (se 5.3.2-5.3.5). En gemensam nämnare är att någon upplaga i vedertagen mening av identiskt lika exemplar i många fall inte existerar. "Upplagan" kan vara så att säga potentiell, så att exemplar framställs endast på beställning. I andra fall kan det vara så, att de exemplar som distribueras till olika avnämare inte är identiskt lika utan "skräddarsys" för att motsvara mottagarens speciella behov.

Den typ av gränsdragningsproblem som här exemplifierats bör man inte försöka lösa genom preciseringar i lagtexten. Gränsfallen bör prövas mot huvudregeln med TF som normgivande utgångspunkt. Man bör sålunda försöka klarlägga om den aktuella produkten är att anse som i någon mening utgiven, dvs tillgänglig för en vidare krets. Så snart detta kan anses vara fallet, synes det vara av mindre vikt om publikationen finns direkt tillgänglig, t ex på hyllan i en bokhandel eller potentiellt tillgänglig i en dator. I den mån det inte finns rättsfall eller praxis som kan ge vägledning bör man försöka nå praktiska överenskommelser med producenterna. I sista hand återstår alltid möjligheten att få lämpligt valda pilotfall prövade av domstol.

Sammanfattningsvis anser jag sålunda inte att de gränsdragningsproblem, som kan aktualiseras av vissa nya grafiska produktionsmetoder, bör föranleda ändringar i lagen om pliktexemplar.

Däremot finns det anledning att i samband med den allmänna översynen vidta ett antal smärre justeringar av annan typ, flertalet med karaktär av finputsning. De upptas här till behandling med angivande av respektive paragraf i den nu gällande lagtexten.

6.2.2 Förslag till lagändringar

4-5 §§

Paragraferna behandlar den tämligen stora grupp skrifter, som har framställts i utlandet för spridning i Sverige.

Lagen gör, i anslutning till TF, skillnad mellan "periodisk skrift, som har framställts utom riket" (4 §) och "skrift, som inte är periodisk och som har framställts utom riket" (5 §).

Distinktionen saknar i detta sammanhang relevans för den praktiska hanteringen och föreslås utgå. I stället föreslås formuleringen "skrift, som har framställts utom riket". (Jfr 9 §.)

7 §

Paragrafen ger detaljerade föreskrifter om leveransen av dagstidningar.

Första stycket föreslås kvarstå oförändrat. Återstoden av paragrafens innehåll synes närmast ha karaktär av tillämpningsföreskrifter och föreslås därför överföras till förordningen om pliktexemplar. I samband därmed föreslås också vissa detaljändringar.

8 §

Paragrafen behandlar ett antal undantag från huvudregeln om leverans av pliktexemplar.

Den under punkt 1 använda termen "notifikation" avser tryckt meddelande om t ex ett dödsfall, avsett att spridas till privata mottagare.

Företeelsen är sedan länge ur bruk, och termen föreslås utgå ur uppräkningen av från leveransplikt undantagna trycksaks-kategorier.

Den obestämda termen "adresskort" kan också utgå. De i punkt 4-5 upptagna undantagen har visat sig sakna praktisk betydelse och bör utgå.

9 §

Paragrafen föreskriver vem som i olika angivna fall har att lämna pliktexemplar.

Liksom i 4-5 §§ görs, när det gäller utom riket framställda skrifter avsedda att spridas här, i anslutning till TF skillnad mellan periodisk skrift och annan skrift. Även i föreliggande fall föreslås att distinktionen utgår, eftersom den saknar betydelse för den praktiska hanteringen.

6.3 Dokument i mikroform

Den övervägande delen av den svenska produktionen av mikrofilm och mikrokort (mikrofiche) kan karakteriseras som s k skyddsfilmning, dvs den har tillkommit i syfte att minska slitage och andra risker som följer med användningen av originaldokument av olika slag. En bidragande orsak till användningen av mikroformer är i många fall önskemålet att spara utrymme.

Däremot har Sverige ingen direkt motsvarighet till den stora utgivning av mikropublikationer som förekommer i flera andra länder och som omfattar t ex standardurval av äldre litteratur inom olika ämnesområden. Denna typ av utgivning riktar sig framför allt till universitets- och högskolebibliotek, men i Sverige är denna målgrupp liten. Dessutom äger i varje fall de äldre universitetsbiblioteken i princip det svenska materialet komplett i original.

Frågan om leveransplikt för mikroformer har därför ganska begränsad räckvidd. Det synes dock önskvärt att komplettera pliktexemplarslagen med en föreskrift om att mikroformer, som kan betraktas som allmänt tillgängliga publikationer och som utgivits här i landet, alternativt framställts utomlands för spridning här, skall levereras i samma omfattning som tryckta skrifter. Dock bör leveransplikten åläggas utgivaren, analogt med vad som nu gäller för fonogram och videogram.

Det finns beträffande denna materialgrupp anledning att särskilt beröra s k sekundärutgåva (dvs när mikroformen är en återgivning av en tidigare utgiven tryckt publikation) respektive s k parallellutgåva (dvs när mikroformen återger en samtidigt utgiven tryckt publikation). Den nya norska lagen medger i dessa fall ett reducerat antal pliktexemplar.

I enlighet med den allmänna grundsynen i denna utredning föreslås dock att det normala exemplarantalet - således sju exemplar

- tillämpas även för sekundär- och parallellutgåvor. Den obetydliga vinst som en reduktion av exemplarantalet i dessa fall skulle kunna ge, bör vika för det allmänna önskemålet att belasta regelsystemet med så få undantag som möjligt. Detta torde generellt sett förenkla administrationen av pliktleveranserna för både leverantörer och mottagare och därmed också verka kostnadssänkande för båda parter.

Om leverans av sju exemplar enligt huvudregeln i något fall skulle bli verkligt betungande för utgivaren, förutsätts att lagen - liksom nu är fallet beträffande samtliga berörda dokumentkategorier - ger möjlighet för den myndighet, som regeringen bestämmer, att medge undantag.

6.4 Information i elektronisk form

6.4.1 Allmänt

De förändringar i mediasituationen som föranlett tillsättandet av denna utredning är av mycket olika valör i fråga om olika slag av dokument.

De problem som sammanhänger med introducerandet av nya grafiska förfaranden kan sägas vara av marginell karaktär. Förslaget att inkludera mikroformer i lagstiftningen innebär endast att en sedan länge väletablerad men i detta sammanhang förbisedd dokumentgrupp behandlas analogt med vad som gäller för tryckta skrifter.

Spridningen av information i elektronisk form innebär däremot en genomgripande förändring av informationsspridningens villkor. Visserligen har utvecklingen på detta område knappast gått så snabbt som många föreställde sig för tio år sedan. Men olika former av elektroniska media har redan nu så stor betydelse att det måste betecknas som mycket otillfredsställande att

deras bevarande för framtiden inte på något sätt är reglerat, samtidigt som t ex oförändrade omtryck av till svenska översatta romaner - i och för sig på goda grunder - ingår i det av lagstiftningen skyddade kulturarvet.

Det är alltså av principiella skäl viktigt att snarast utsträcka pliktexemplarslagen till att omfatta även elektroniska publikationer. Det finns också rent praktiska skäl till att inte uppskjuta detta.

Antalet dokument som skulle komma att omfattas av föreskrifter utformade på det sätt, som här kommer att föreslås, är än så länge obetydligt men kan förutses komma att växa snabbt på några års sikt. Det är en stor fördel om berörda parter får möjlighet att pröva sig fram till lämpliga rutiner för leverans, förvaring och tillhandahållande, medan materialflödet ännu är lätt att överblicka.

Eftersom den tekniska utvecklingen är snabb, kan man inte vänta sig att en lösning av frågan, som man nu åstadkommer, skall ha giltighet för en längre tidsperiod. Det måste alltså förutsättas, att en översyn av lagstiftningen även i framtiden aktualiseras med inte alltför långa mellanrum.

Som utgångspunkt för en diskussion om införande av leveransplikt för vissa typer av elektroniska media bör först och främst hänvisas till de allmänna överväganden som ovan redovisats (jfr 6.1). Inte minst viktigt är att eftersträva en avgränsning av en sådan leveransplikt, som så nära som möjligt ansluter till de kriterier för spridning och tillgänglighet, som gäller beträffande andra mediatyper.

Många former av elektronisk information fyller i princip samma funktion som pappersdokument av olika slag (böcker, tidningar och tidskrifter; arkivalier). Överväger man att införa leveransplikt för vissa elektroniska informationsbärare, kan det därför

vara lämpligt att lägga en jämförelse med tryckta skrifter och andra "traditionella" dokument till grund för resonemanget. En nära parallell utgör också den av nuvarande lagstiftning omfattade utgivningen av grammofonskivor, musikkassetter och kassettböcker.

Ett stort antal databaser och datafiler har en intern funktion inom företag, organisationer, myndigheter osv som hjälpmedel för förvaltnings- och ekonomifunktioner och andra liknande ändamål. En rent intern karaktär har naturligtvis också flertalet av de filer som uppläggs som hjälpmedel vid t ex arbetet med ett forskningsprojekt eller som ett led i produktionen av en tryckt publikation. De kan närmast sägas ersätta kartotek, excerptsamlingar, manuskript, korrektur osv, som fyller liknande funktioner när datateknik inte kommer till användning. I sådana fall som dessa finns det överhuvudtaget ingen anledning att överväga leveransplikt.

En annan typ av databaser representeras av olika slag av register och dylikt hos myndigheter. Dessa är normalt offentliga, vilket bl a innebär rätt att få ut uppgifter ur dem. Offentligheten innebär också skyldighet att bevara informationen. Bevarandefunktionen - innefattande även t ex beslut om gallring - åligger arkivväsendet, oavsett om presentationsformen är ett "konventionellt" register, ett hålkortsregister eller en databas. Denna typ av information faller således utanför utredningens uppdrag.

Leveransplikt till bibliotek bör däremot övervägas när det gäller sådan elektronisk information som primärt sammanställts i syfte att spridas till en större krets och som är allmänt tillgänglig genom prenumeration, köp, hyra, lån eller gåva.

Sådan information kan i princip hållas tillgänglig på två sätt: antingen online eller i distribuerad form.

I förra fallet har användarna direkt tillgång till en databas via telefonnätet eller särskilt datakommunikationsnät, eventuellt med en fast uppkopplad linje. I många fall kan användarna, eller vissa användare, också arbeta interaktivt med informationen, komplettera och ändra befintliga dataposter, lägga in helt nya osv.

I senare fallet distribueras informationen till användarna antingen i form av magnetband - i så fall vanligen till ett mycket begränsat antal mottagare - eller också med utnyttjande av något medium som möjliggör bekväm framställning av en större upplaga av produkten, t ex disketter eller CD-ROM-skivor.

Det är uppenbart att den sist nämnda formen av informationsspridning är den som närmast motsvarar konventionell produktion och publicering av böcker, tidningar, tidskrifter, grammofonskivor osv och som därför också lättast kan definieras utifrån analoga kriterier när det gäller en eventuell leveransplikt. Information lagrad på kassetter, optiska skivor som CD-ROM och dylikt föreligger också den i form av väldefinierade, avslutade helheter, som i normalfallet sprids i ett antal identiska exemplar. För media av denna typ - på engelska sammanfattade under benämningen "hard format" - kan man således utan större komplikationer tillämpa föreskrifter, som är parallella med dem som redan nu gäller för skrifter, fonogram och videogram.

Det bör vara en naturlig konsekvens av den tekniska utvecklingen att man nu utvidgar pliktexemplarslagen med en föreskrift om leveransplikt för dokument av detta slag.

Tänker man sig leveransplikt tillämpad för databaser, som hålls tillgängliga online och eventuellt också kan distribueras i form av magnetband, uppstår däremot en rad principiellt nya problem.

6.4.2 Den nya norska lagen

För att belysa dessa kan det vara lämpligt att utgå från den norska utredningen Frå informasjon til kulturarv (NOU 1984:3). Utredningen - som föreslog leveransplikt även för databaser - tänkte sig ett system byggt på avtal mellan det norska nationalbiblioteket och de leveransskyldiga producenterna. Som en allmän regel föreslog utredningen, att denna typ av material skall levereras först när det upphört att vara "allmänt tillgängligt"; i vissa fall tänkte man sig dock att det kan vara lämpligare att avtala om leverans t ex en gång om året. När det gäller sådant material som uppdateras kontinuerligt - som exempel nämnde utredningen valutakurser och börsnoteringar - förordade man leverans av alla ändringar, alternativt daglig leverans, koncentrerad till vissa stickprovsperioder.

Det norska utredningsarbetet resulterade i mars 1989 i en proposition till stortinget (1988/89:52) med förslag till lag om leveransplikt för allmänt tillgängliga "dokument", och stortinget har nyligen beslutat i enlighet med förslagen i propositionen.

Propositionen skiljer, liksom denna framställning, på två huvudtyper av "EDB-dokument", nämligen dels sådana som utnyttjas genom direktkoppling via tele- respektive TV-nätet, dels distribuerade dokument som kan köpas eller lånas. Båda typerna avses bli leveranspliktiga.

Man konstaterar att nationalbiblioteket inte kan utnyttja ADB-dokument i den form som använts vid spridningen, eftersom biblioteket inte för framtiden kan bevara maskinutrustning och programvara i ursprunglig form. Databaser bör därför levereras i ett standardiserat format, som är oberoende av maskintyp och särskild programvara. Med dagens teknologi rekommenderas lagring på magnetband med standardkod.

Propositionen framhåller också, att definitionerna i lagen bör vara så allmänna att de täcker olika existerande och eventuella kommande övergångsformer mellan analog och digital informationslagring.

I övrigt går den norska propositionen 1989 inte närmare in på de många praktiska problem i samband med leverans av databaser, som diskuterades i den tidigare utredningen. I stället hänvisas till möjligheten att genomföra en försöksverksamhet innan man utformar tillämpningsföreskrifter och praktiska riktlinjer. I konsekvens med denna uppläggning är själva förslaget till lagtext ytterst allmänt hållet.

6.4.3 Diskussion och överväganden

Den diskussion som fördes i den norska utredningen 1984 gav en fingervisning om de svårigheter som måste lösas, om man inför leveransplikt för databaser och liknande material. Det finns emellertid anledning till försiktighet även av rent principiella skäl.

Det är viktigt att göra en distinktion mellan å ena sidan det kontinuerliga flöde av information, som med användande av olika hjälpmedel äger rum i ett samhälle, och å andra sidan de dokument - likaledes av mycket skiftande karaktär - som i någon mening fixerar olika kronologiska stadier och olika ståndpunkter i opinionsbildning, forskning, kulturskapande osv.

En rimlig utgångspunkt synes vara att det är dokumentet - det må sedan ha fixerats i form av en tryckt skrift eller något slag av "upptagning" (grammofonskiva, videokassett, CD-ROM-skiva osv) som kan göras till föremål för lagstiftning om pliktleverans i syfte att säkerställa dess bevarande för framtiden.

Information som är lagrad i t ex en tryckt skrift eller en musikkassett föreligger alltid i en fixerad form. Detta gäller även i sådana fall då uppdatering sker dagligen eller t o m flera gånger per dag såsom beträffande olika nummer och editioner av en daglig tidning.

Den informationsspridning som sker från en databas kan däremot, med tillämpning av den nyss gjorda distinktionen, snarare beskrivas som ett kontinuerligt flöde. Föreskriver man leverans till bibliotek med vissa tidsintervall, blir det fråga om en konstlad fixering av informationsmassans status vid de givna tidpunkterna. Med ett sådant förfaringssätt skapar man i själva verket en helt ny produkt, en sorts "dokument", som till sin karaktär i väsentliga avseenden skiljer sig från originalprodukten. Det innebär också, att man av databasproducenterna måste kräva att de skall framställa och i någon form inleverera en "vara" som tillkommit uteslutande för att tillgodose pliktexemplarslagens föreskrifter. Detta är svårt att förena med den hittillsvarande lagstiftningens grundidé, som innebär leverans i befintligt skick av ett antal exemplar ur en upplaga av en produkt av något slag, t ex ett tidskriftshäfte eller en grammofonskiva.

I detta sammanhang finns också anledning att försöka bilda sig en uppfattning om det förväntade utnyttjandet av eventuella pliktlevererade databaser.

Pågående forskning, utvecklingsarbete, utredningsverksamhet osv använder sig fortlöpande av databaser, förmedlade genom normala kanaler, som ett självklart led i sina arbetsrutiner. Framtida forskning med behov av den information, som ingår i baserna, kommer troligen i allmänhet att ha tillgång till erforderliga data i mera lättillgänglig form.

Det kan alltså starkt ifrågasättas om bibliotekens kunder verkligen skulle efterfråga "frusna" kopior av ett antal data-

basers status vid vissa givna tidpunkter i en omfattning som skulle kunna anses motivera upprätthållandet av ett system med pliktleverans av databaser och i princip obegränsat bevarande av materialet.

Man kan sålunda från mera principiella och generella synpunkter ifrågasätta införande av leveransplikt för databaser. Samtidigt kan konstateras, att leveransplikt för denna typ av material skulle ställa mottagarinstitutionerna inför stora praktiska problem, vilkas lösning skulle kräva betydande resursinsatser.

Själva formen för leverans och bevarande av databaser erbjuder en rad problem. Det är närmast uteslutet att ett bevarande för framtiden av informationen i databaserna skall kunna ske med utnyttjande av originaltekniken med dess varierande och snart föråldrade programvaror, maskinutrustning och standards. Konvertering av materialet till ett eller annat standardformat blir nödvändig. Eftersom det knappast vore möjligt att föreskriva att de leveransansvariga skall svara för en sådan konvertering, måste man räkna med att mottagarinstitutionen antingen själv kan hantera och konvertera material med mycket olikartade tekniska specifikationer eller också har resurser att köpa denna typ av tjänster.

Ett synnerligen viktigt problem beträffande all information i digital form gäller materialets lagringsbeständighet. Det senaste decenniet har medfört en ökad insikt om att den hittills och alltjämt viktigaste informationsbäraren, papperet, är föremål för en nedbrytning som hotar biblioteks- och arkivbeståndens existens. Nedbrytningens hastighet är dock beroende av en rad variabler i fråga om råvara, tillverkningsprocess, förvaringsklimat, regler för användningen osv.

Hittills aktuella lagringsmedier för digital information har alla en förväntad varaktighet som är en bråkdel av kvalitetspapperets. Detta innebär att långtidsförvaring av dessa medier

relativt sett är långt mera resurskrävande än vad som gäller för publikationer i papper. Magnetband, således det med nu aktuell teknik normala lagringsmediet för databaser, är särskilt krävande i detta avseende. Kraven på lokaler är höga och gäller inte bara förvaringsutrymmen utan även läsesalar (temperatur, frihet från damm). Vidare kräver banden en omfattande aktiv fysisk vård. De måste kontinuerligt vändas, spolas om och kopieras samt dessutom konverteras i den mån ny utrustning för läsningen utvecklas. Deras användning förutsätter tillgång till en omfattande dokumentation, som måste säkerställas vid leveranstillfället.

Sådana media som CD-ROM-skivor och disketter är mindre känsliga, men en rullande kopieringsplan som omfattar allt material som skall arkiveras är ett nödvändigt inslag i allt långtidsbevarande av information i elektronisk form.

6.4.4 Elektronisk information: sammanfattning och förslag

Sammanfattningsvis synes både principiella och praktiska skäl tala för att en leveransplikt för elektroniska dokument i första hand bör omfatta sådana elektroniska publikationer som är avsedda för spridning i Sverige i fixerad form och i en upplaga som kan köpas, lånas osv. En sådan leveransplikt är dessutom en naturlig och välmotiverad utvidgning av det nuvarande regelsystemet, även med tanke på att övergången är flytande till somliga redan nu leveranspliktiga typer av fonogram och videogram.

Däremot talar övervägande skäl för att inte i leveransplikten inkludera den information som görs tillgänglig i direktkopplade databaser.

Det är viktigt att såväl KB som samtliga universitetsbibliotek får tillgång till den svenska utgivningen av här definierade

typer av elektroniska dokument. Antalet pliktexemplar bör därför fastställas till sju, och leveransplikten bör även beträffande denna dokumentgrupp åläggas utgivaren.

6.5 Kombinerat material

Den nuvarande lagen ger särskild föreskrift om skyldigheten att lämna pliktexemplar av olika kombinationer av skrifter med fonogram och/eller videogram.

De här framförda förslagen om leveransplikt för dokument i mikroform och elektroniska dokument får - om de genomförs - som konsekvens att de i lagen angivna kombinationsmöjligheterna måste utökas i motsvarande mån.

Samtidigt bör föreskriften ges en mera generell formulering. De i den nuvarande lagen (18 § andra och tredje styckena) angivna preciseringarna har visat sig sakna praktisk relevans och bör utgå.

Antalet pliktexemplar bör i enlighet med den i denna utredning redovisade grundsynen fastställas till sju även för detta material.

6.6 Informationsbärare för läshandikappade

De media som används i litteraturförsörjningen till läshandikappade är tekniskt sett av mycket olika karaktär. Den kvantitativt helt dominerande gruppen, läshjälpmedel för synskadade, omfattar sålunda utom punktskrift och talböcker/taltidningar också helt nya hjälpmedel som utnyttjar datateknik. I denna utredning tas de olika grupperna av hjälpmedel upp till samlad behandling.

De informationsbärare som framställs för att användas av kategorier av läsare med olika funktionella handikapp bör rent principiellt betraktas på samma sätt som t ex tryckta skrifter. Läshandikappade bör alltså ha möjlighet att utnyttja en samling av den äldre utgivningen av publikationer avpassade för deras behov.

6.6.1 Informationsbärare för synskadade

Den här ovan angivna principen har hittills inte accepterats fullt ut. Publikationer för synskadade har ofta betraktats med utgångspunkt från den seende läsarens informationsbehov. Som exempel kan nämnas, att utredningen Ljud och bild för eftervärlden (SOU 1987:51 s 226) anser, att man kan "nöja sig med ett urval" av talböcker och taltidningar. När det gäller sådana talböcker som är inlästa från vanliga tryckta böcker "bör det vara tillräckligt med ett förhållandevis begränsat urval". Motiveringen är att "den kompletta texten återfinns i den tryckta versionen varför bevarandet mer har syftet att ge prov på hur inläsningarna låter". Utifrån ett liknande resonemang anser den norska utredningen Frå informasjon til kulturarv (NOU 1984:3 s 44) att det är "tvilsamt om det er noka meining i å pliktavlevera dokument som alt ligg føre i vanleg skrift".

Den princip som här i stället hävdas har starkt stöd hos de synskadades organisationer. SRF har sålunda i olika sammanhang betonat betydelsen av att informationsbärare för synskadade ur bevarandesynpunkt betraktas som likvärdiga med tryckta skrifter.

Som framgått av den tidigare redogörelsen (se 5.8) är bevarandet av publikationer för synskadade i nuläget endast till en del reglerat genom lagstiftning och ansvaret är delat mellan olika institutioner.

Den i särklass största samlingen litteratur i punktskrift finns

hos TPB. Bestämmelser om pliktleverans och bevarande saknas. En utredning som DFI lät göra 1988 föreslog att ett urval skulle bevaras och KB ges ansvaret för detta.

Talböcker och taltidningar är spridda till ett stort antal bibliotek - främst folkbibliotek. Den största samlingen talböcker, som används för fjärrlån till andra bibliotek, har TPB, som däremot inte har något bestånd av taltidningar. Talböcker och taltidningar är i egenskap av fonogram leveranspliktiga till ALB, som dock beviljat dispens från leverans av böckerna. Av tidningarna tar ALB emot ett urval.

Det som bör eftersträvas är en lösning som lägger ansvaret på en enda institution och som innebär att publikationer avsedda för spridning till synskadade läsare bevaras med i princip samma anspråk på fullständighet som gäller för tryckta skrifter. Den lösning man väljer bör också i största möjliga utsträckning utnyttja den existerande organisationen och kräva så små resurstillskott som möjligt.

TPB har efter hand byggts upp till en väl fungerande central institution inom sitt specialområde. I samlingarna finns exemplar av huvuddelen av de publikationer i bokform för synskadade som utgivits i landet, och nyproduktionen förvärvas praktiskt taget komplett. TPB:s personal representerar en samlad kompetens inom området utan motstycke i landet. Det är därför naturligt att söka en lösning som innebär att TPB:s uppgifter utökas med ansvaret för långtidsbevarandet av samtliga media för synskadade.

I det följande diskuteras de olika typerna av informationsbärare var för sig och en värdering görs av deras relevans i utredningens sammanhang. Vidare anges vilka åtgärder som i vissa fall måste vidtas för att nå den uppställda målsättningen. Slutligen görs en samlad bedömning av konsekvenserna vad gäller TPB:s uppgifter och resurser.

När det gäller **punktskriftslitteraturen** får man göra skillnad mellan den produktion som sker för att tillgodose en enskild individs behov av studiematerial, kurslitteratur eller dylikt och framställningen av publikationer för spridning till synskadade läsare i allmänhet. Den förra gruppen kan jämställas med sådant internt material för vilket det inte är motiverat att ställa upp några krav på pliktleverans och bevarande. Den senare gruppen bör ses som publikationer som bör bevaras.

Detta förutsätter dock knappast införande av leveransplikt för materialet. TPB har redan nu en mycket hög täckningsgrad när det gäller denna litteratur och dessutom en central ställning i själva produktionen. I praktiken borde det därför räcka med ett åläggande för TPB att inte utmönstra sitt sista/enda exemplar av en punktskriftspublikation.

DFI-utredningen om punktskriftsarkivering (se 5.8.4) ansåg att äldre punktskrift borde konverteras till magnetband för arkivering. Det förefaller dock tills vidare säkrare att behålla originalen som är mera oproblematiska ur hållbarhetssynpunkt. Ansvaret för denna typ av tekniska ställningstaganden bör överlämnas till TPB, om biblioteket som här föreslås få ansvaret för bevarandet.

Gruppen **talböcker** hör också till det material som bör bevaras i sin helhet, dock med samma restriktion som för punktskriftslitteraturen vad beträffar "skräddarsytt" material för studier, kurser och dylikt. Det innebär att den dispens från leveransplikt som ALB har medgett i fortsättningen inte bör gälla.

Den lösning som här förordas innebär också att ansvaret för bevarandet av talböckerna övergår från ALB till TPB. Rent praktiskt finns två alternativa möjligheter. Man kan göra en lagändring, så att pliktleverans sker direkt till TPB. Men om man anser det önskvärt att alla fonogram, oavsett slutligt användningsområde, levereras till samma myndighet, kan man i

stället ålägga ALB att överlämna talböckerna till TPB och TPB att ansvara för deras bevarande och tillhandahållande. Eftersom TPB redan nu förvärvar praktiskt taget alla svenska talböcker blir de faktiska förändringarna små och inskränker sig egentligen till att TPB inte får utrangera sista exemplaret av en talbok.

För **taltidningar och -tidskrifter** gäller delvis andra förutsättningar. Någon tillnärmelsevis komplett central samling existerar inte, även om ALB, som nämnts, bevarar ett urval (ca 30 stycken) av nu utkommande taltidningar.

TPB bör ges ett centralt ansvar även för denna materialgrupp. Eftersom publikationerna är splittrade på ett stort antal bibliotek förutsätter detta att TPB på olika sätt samarbetar med dessa och t ex åtar sig att överta material som andra institutioner överväger att utgallra.

En helt annan karaktär har den distribution av dagstidningar till synskadade som försöksvis sker med den s k **RAPS/RATS-metoden.** Den innebär att hela textinnehållet kan överföras i digital form direkt från tidningens sätteridator utan bearbetning eller redigering (jfr 5.8.3).

Metoden kan sägas innebära att den synskadade läsaren tar del av texten när den befinner sig i ett tidigare produktionsled än den färdiga tidningen. En analogi vore, om man t ex använde tidningens korrektur för något speciellt ändamål. Det finns ingen anledning att betrakta denna verksamhet som en separat utgivning och följaktligen inte heller att vidta åtgärder för att säkerställa någon form av pliktleverans. Detta hindrar naturligtvis inte att det kan vara av intresse att bevara enstaka exemplar av på detta sätt överförda tidningar som exempel.

Sammanfattningsvis kan konstateras att TPB förefaller väl lämpat att centralt ansvara för bevarandet av publikationer för

synskadade, oavsett vilket medium som använts för deras framställning. Bibliotekets samlingar innehåller en så stor del av den svenska utgivningen att ett krav på i princip fullständigt bevarande skulle innebära tämligen marginella förändringar i förhållande till nuläget.

6.6.2 Videogram på teckenspråk

Videogram på teckenspråk för döva faller nu under leveransplikt till ALB. Eftersom TPB har ansvar för administration och katalogisering förefaller det naturligt att TPB också ges ansvaret för bevarandet, i analogi med vad som här föreslagits för talböcker och taltidningar.

6.7 Avslutande synpunkter

Den nuvarande pliktexemplarslagen tillkom 1978 och ersatte då en tidigare lag som gällt ända sedan 1950. Redan 1986 respektive 1988 aktualiserades behovet av en relativt omfattande översyn av lagens olika delar. Att 1978 års lag efter så pass kort tid kommit att uppfattas som föråldrad är en följd av den snabba tekniska utvecklingen inom mediaområdet.

Det finns anledning att utgå från att de tekniska förändringarna kommer att vara minst lika snabba även i framtiden och att det följaktligen kommer att visa sig behövligt att se över pliktexemplarslagen med inte alltför långa mellanrum. Allt under förutsättning att man bibehåller i princip samma målsättning som hittills för bevarandet av de olika typer av publicerade dokument som belyser samhällsutveckling och opinionsbildning i vidaste mening.

Man kan också våga antagandet att gränserna mellan olika former av informationsbärare kommer att bli mera flytande. Det är en utveckling som redan pågått länge och som resulterat i publi-

ceringsformer som är svåra att inrymma i pliktexemplarslagens begreppsbestämningar. I 1978 års lag - och även i detta förslag - har problemet lösts genom att använda begreppet "kombinerat material" för t ex kombination av tryckt skrift och ljudkassett eller CD-ROM-skiva. Detta måste emellertid betraktas som en provisorisk lösning. I framtiden kommer s k multimedia att uppträda i ökad omfattning. Sannolikt kommer både ljud och rörliga bilder att utgöra viktiga delar av den faktainformation i form av handböcker, uppslagsverk, utbildningsmaterial m m som förmedlas via olika typer av optiska media.

Utvecklingen på mediasidan kan efterhand knappast undgå att få mera genomgripande följder för utformningen av pliktexemplarslagen och omhändertagandet av de levererade dokumenten. Förändringar i den nuvarande organisationen kan också komma att visa sig önskvärda, eftersom gränsen för vad KB respektive ALB förväntas ta emot och tillhandahålla blir svårare att dra än idag. Det har emellertid inte ingått i uppdraget för denna översyn att analysera behovet av sådana mera omfattande förändringar.

FÖRKORTNINGAR

ALB	Arkivet för ljud och bild
BURK	Bibliotekens universiella register för katalogdata
CD-ROM	Compact Disc-Read Only Memory
DFI	Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning
DOCDEL	Electronic Document Delivery and Electronic Publishing
Ds U	Departementsserien/Utbildningsdepartementet
IoD	Information och dokumentation
ISSN	International Standard Serial Number
KB	Kungliga biblioteket
LIBRIS	Library Information System
NOU	Noregs offentlege utgreiinger
SCANNET	NORDFORSKs datanät för bibliografiska databaser i Norden
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SRF	Synskadades Riksförbund
TF	Tryckfrihetsförordningen
TPB	Talboks- och punktskriftsbiblioteket
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization

Kommittédirektiv

Dir. 1988:46

Bilaga

Översyn av bestämmelserna om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar.

Dir. 1988:46

Beslut vid regeringssammanträde 1988-07-28.

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Bodström, anför

Mitt förslag

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas med uppdrag att se över bestämmelserna om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar.

Bakgrund

Lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar innebar i förhållande till tidigare lagstiftning ett antal ändringar, föranledda av ändringar i tryckfrihetsförordningen (1982:491). Vidare genomfördes en anpassning till högskoleorganisationen, så att samtliga högskoleregioner fick en likformig försörjning med leveranspliktiga skrifter. Slutligen infördes leveransplikt för ljud- och bildupptagningar, samtidigt som uppgiften att bevara och tillhandahålla detta material anförtroddes åt en ny myndighet, arkivet för ljud och bild.

Det finns ingen anledning att nu ifrågasätta huvuddragen i det gällande regelsystemet. Däremot finns det, mot bakgrund av den gångna tioårsperiodens erfarenheter, skäl att genomföra en översyn och utreda förutsättningarna för att på vissa punkter komplettera bestämmelserna.

Utgångspunkten för lagstiftningen på detta område är det vetenskapliga, kulturella och administrativa behovet av att dokumentera information, opinionsbildning och kulturyttringar. Detta bör gälla oavsett vilket medium som upphovsmannen valt för sin framställning.

-Fram till år 1978 avsåg föreskrifterna om pliktleveranser uteslutande tryckta skrifter. I 1978 års lag ersattes begreppet "tryckt skrift" med "skrift"

i syfte att säkerställa leverans även av annat material, som tryckfrihetsförordningen blivit tillämplig på.

Den grafiska tekniken har på senare är snabbt utvecklats i riktning mot allt större flexibilitet. Datatekniken medger t. ex. framställning av uppdaterade upplagor av en skrift i ett mycket begränsat antal exemplar. I princip kan t. o. m. varje kund erhålla ett för sina speciella behov avpassat, unikt exemplar. Digitaliseringen av texter och kopieringsteknikens utveckling innebär problem vid tolkningen av den nuvarande lagen. Ett annat problem är den långt drivna arbetsfördelningen mellan olika specialistföretag, som ofta gör det svårt att fastställa vilken producent som har ansvaret för en pliktleverans.

Uppdraget

En särskild utredare bör nu tillkallas för att se över bestämmelserna om pliktleverans av skrifter och anpassa dem till nu rådande tekniska förutsättningar.

Med 1978 års lag på området infördes leveransplikt - till arkivet för ljud och bild - för fonogram och videogram. Denna del av regelsystemet har nyligen varit föremål för översyn genom särskild utredningsman. Däremot saknas föreskrifter helt för flera andra grupper av informationsbärare.

Mikroformat omfattar dokument (bild, text osv.) lagrade i olika former av mikrofilm, mikrofiche osv. Även om större delen av detta material reproducerar pappersoriginal, finns en grupp av publikationer som endast utges i form av t. ex. mikrofiche. Det gäller t. ex. mångfaldigande av arkivhandlingar. Vidare kan mikroutgåvor av pappersoriginal ha ett stort egenvärde bl. a. genom den redigeringsinsats som ligger bakom respektive utgåvas tillkomst.

Även digitaliserad information har under den tid som gått sedan nuvarande lag tillkom fått en ökad användning som ersättning för vissa typer av tryckta publikationer. Exempel finns på tidningar och tidskrifter som distribueras på diskett. Även dokument och böcker lagrade på optisk skiva (t. ex. CD-ROM) har börjat introduceras på marknaden. Nyhetsbrev och tidningar som överförs med telefax eller radio och är avsedda för utskrift på papper hos mottagarna kan också väntas få en viss omfattning.

I den mån mikroformer, digitaliserad information och telefax- eller radioöverförda publikationer tillhandahålles för spridning i liknande former som tryckt information är det naturligt att samhället också sörjer för en permanent dokumentation av materialet. Utredaren bör kartlägga dessa områden med sikte på eventuell komplettering av lagen.

Litteratur för synskadade i form av talböcker är en form av fonogram och

således leveranspliktig till arkivet för ljud och bild, som dock gett talboksproducenterna dispens från leverans av detta material. Inga föreskrifter finns om arkivering av den litteratur som produceras i form av punktskrift. Utredaren bör ta ställning till behovet av åtgärder på detta område liksom till frågan om arkivering av dagstidningar överförda enligt den s.k. RAPS/RATS-metoden.

Utredaren bör göra en avvägning mellan de behov som kan finnas att vidga området för pliktleveranserna till biblioteken och de resurser som kan erfordras. Det kan finnas skäl att överväga om en utvidgning till andra medier än skrifter skall gälla samtliga de sju bibliotek som nu omfattas av leveranserna.

Utredaren bör också behandla den praktiska organisationen av leveranserna. Hittills har leveranserna skett direkt från producenterna till vart och ett av de leveransberättigade biblioteken. Utredaren bör belysa för- och nackdelar med centraliserade leveranser av samtliga exemplar till en enda mottagande institution, lämpligen kungl. biblioteket, som då skulle svara för distributionen till övriga bibliotek.

Utvecklingen på området i de nordiska grannländerna bör uppmärksammas. I Norge har regeringen nyligen lagt fram förslag till en ny lag, som utvidgar leveransplikten till att omfatta en rad nya informationsbärare, och i Danmark arbetar en kommitté med frågan.

Vidare bör särskilt uppmärksammas de upphovsrättsliga aspekter som utredarens förslag kan föranleda.

Utredaren skall samråda med berörda myndigheter, organisationer och statliga kommittér.

För utredarens arbete gäller direktiven (dir. 1984:5) till statliga kommittér och särskilda utredare angående utredningens förslag och konsekvenser.

Utredaren skall redovisa sina förslag senast den 30 juni 1989.

Jag har i denna fråga samrått med statsrådet Göransson.

Hemställan

På grund av vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar chefen för utbildningsdepartementet

att tillkalla en särskild utredare - omfattad av kommittéförordningen (1976:119) - med uppdrag att se över bestämmelserna om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar samt att besluta om sakkunniga, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar

att kostnaderna skall belasta åttonde huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

1989-11-02
STOCKHOLM

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Utbildningsdepartementet)

KUNGL. BIBL.
1989-11-02
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
2. Beskattning av fåmansföretag. Fi.
3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
8. UD:s presstjänst. UD.
9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
10. Två nya treåriga linjer. U.
11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
12. Den regionala problembilden. A.
13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.
15. Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. K.
16. Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. Fi.
17. Risker och skydd för befolkningen. Fö.
18. SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. C.
19. Regionalpolitikens förutsättningar. A.
20. Tullregisterlag m.m. Fi.
21. Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. ME.
22. Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. U.
23. Parkeringsköp. Bo.
24. Statligt finansiellt stöd? I.
25. Rapporter till finansieringsutredningen. I.
26. Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. Fi.
27. Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. U.
28. Utbildningar för framtidens tandvård. U.
29. Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. U.
30. Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. U.
31. Statens mät- och provstyrelse. I.
32. Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. ME.
33. Reformerad inkomstbeskattning
    - Skattereformens huvudlinjer. Del 1.
    - Inkomst av kapital. Del 2.
    - Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3.
    - Bilagor, expertrapporter. Del 4. Fi.
34. Reformerad företagsbeskattning
    - Motiv och lagförslag. Del 1.
    - Expertrapporter. Del 2. Fi.
35. Reformerad mervärdeskatt m.m.
    - Motiv. Del 1.
    - Lagtext och bilagor. Del 2. Fi.
36. Inflationskorrigerad inkomstbeskattning. Fi.
37. Utländska förvärv av Svenska företag - en studie av utvecklingen. I.
38. Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. Fi.
39. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. S.
40. Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. Fi.
41. Samerätt och sameting. Ju.
42. Det civila försvaret. Del 1.
    Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. Fö.
43. Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. K.
44. Översyn av vapenlagstiftningen. Ju.
45. Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. I.
46. Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. Fö.
47. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. S.
48. Energiforskning för framtiden. ME.
49. Energiforskning för framtiden. Bilagor. ME.
50. Stiftelser för samverkan. U.
51. Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. Ju.
52. Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. ME.
53. Arbetstid och välfärd.
    Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
    Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. A.
54. Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. S.
55. Fungerande regioner i samspel. A.
56. Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. JO.
57. DO och Nämnden mot etnisk diskriminering — de tre första åren.
58. Undantagandepensionärernas ekonomi. S.
59. Nominering av redovisningskonsulter. C.
60. Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. S.
61. Hälsohem. S.
62. Alternativa terapier i Sverige. S.
63. Värdering av alternativmedicinska teknologier. S.
64. Kommunalbot. C.
65. Staten i geografin. A.

KUNGL. BIBL.
1989 -11- 02
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

66. Begreppet krigsmateriel. UD.
67. Levnadsvillkor i storstadsregioner. SB.
68. Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. SB.
69. Storstadsregioner i förändring. SB.
70. Storstädernas arbetsmarknad. SB.
71. Ny bostadsfinansiering. Bo.
72. Värdepappersmarknaden i framtiden. Fi.
73. TV - politiken. U.
74. Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. U.
75. Etisk granskning av medicinsk forskning. De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. U.
76. Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. S.
77. Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. S.
78. Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. S.
79. Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. K.
80. Förenklad handläggning hos HSAN m.m. S.
81. Ny generalklausul mot skatteflykt. Fi.
82. Nedsättning av energiskatter. ME.
83. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. ME.
84. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. ME.
85. Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. Fö.
86. Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. Fö.
87. Skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. JO.
88. Skadeförsäkringslag. Ju.
89. Översyn av lagen om pliktexemplar. U.

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Levnadsvillkor i storstadsregioner. [67]
Storstadens partier och valdeltagande 1948-1988. [68]
Storstadsregioner i förändring. [69]
Storstädernas arbetsmarknad. [70]

Justitiedepartementet

Samerätt och sameting. [41]
Översyn av vapenlagstiftningen. [44]
Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. [51]
Skadeförsäkringslag. [88]

Utrikesdepartementet

UD:s presstjänst. [8]
Begreppet krigsmateriel. [66]

Försvarsdepartementet

Risker och skydd för befolkningen. [17]
Det civila försvaret. Del 1. [42]
Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. [42]
Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. [46]
Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. [85]
Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. [86]

Socialdepartementet

Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. [39]
Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. [47]
Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. [54]
Undantagandepensionärernas ekonomi. [58]
Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. [60]
Hälsohem. [61]
Alternativa terapier i Sverige. [62]
Värdering av alternativmedicinska teknologier. [63]
Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. [76]
Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. [77]
Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. [78]
Förenklad handläggning hos HSAN m.m. [80]

Kommunikationsdepartementet

Fasta Öresundsförbindelser. [4]
Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. [15]
Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. [43]
Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. [79]

Finansdepartementet

Beskattning av fåmansföretag. [2]
Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]
Hushållsparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]
Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. [16]
Tullregisterlag m.m. [20]
Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. [26]
Reformerad inkomstbeskattning
- Skattereformens huvudlinjer. Del 1. [33]
- Inkomst av kapital. Del 2. [33]
- Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3. [33]
- Bilagor, expertrapporter. Del 4. [33]

Reformerad företagsbeskattning
- Motiv och lagförslag. Del 1. [34]
- Expertrapporter. Del 2. [34]

Reformerad mervärdeskatt m.m.
- Motiv. Del 1. [35]
- Lagtext och bilagor. Del 2. [35]

Inflationskorrigerad inkomstbeskattning. [36]
Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. [38]
Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. [40]
Värdepappersmarknaden i framtiden. [72]
Ny generalklausul mot skatteflykt. [81]

Utbildningsdepartementet

Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]
Två nya treåriga linjer. [10]
Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. [22]
Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. [27]
Utbildningar för framtidens tandvård. [28]
Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. [29]

KUNGL. BIBL.
1989 -11- 02
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänst. [30]
Stiftelser för samverkan. [50]
TV - politiken. [73]
Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. [74]
Etisk granskning av medicinsk forskning.
De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. [75]
Översyn av lagen om pliktexemplar. [89]

Jordbruksdepartementet

Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. [56]
Skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. [87]

Arbetsmarknadsdepartementet

Den regionala problembilden. [12]
Mångfald mot enfald. Del 1. [13]
Mångfald mot enfald. Del 2.
Lagstiftning ochrättsfrågor. [14]
Regionalpolitikens förutsättningar. [19]
Arbetstid och välfärd.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. [53]
Fungerande regioner i samspel. [55]
DO och Nämnden mot etnisk diskriminering
— de tre första åren. [57]
Staten i geografin. [65]

Industridepartementet

Statligt finansiellt stöd. [24]
Rapporter till finansieringsutredningen. [25]
Statens mät- och provstyrelse. [31]
Utländska förvärv av svenska företag - en studie av utvecklingen. [37]
Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. [45]

Civildepartementet

Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. [1]
Integriteten vid statistikproduktion. [3]
Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]
Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]
SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. [18]
Nominering av redovisningskonsulter. [59]
Kommunalbot. [64]

Bostadsdepartementet

Parkeringsköp. [23]
Ny bostadsfinansiering. [71]

Miljö- och energidepartementet

Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor.[21]
Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. [32]
Energiforskning för framtiden. [48]
Energiforskning för framtiden. Bilagor. [49]
Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. [52]
Nedsättning av energiskatter. [82]
Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. [83]
Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. [84]

KUNGL. BIBL.
1989 -11- 02
STOCKHOLM

KUNGL. BIBL.
1989 -11- 02
STOCKHOLM